ГАЗЭТА БЕЛАРУСАЎ У ВОЛЬНЫМ СЬВЕЦЕ. ЦАНА—PRICE $ 1.25

Беларус

BIELARUS — BYELORUSSIAN NEWSPAPER IN THE FREE WORLD
Post address: Bielarus, P.O. Box 178, Jamaica, N.Y. 11432

Год. XXXII № 317 Нью Ёрк — Сакавік — 1984 — March — New York Vol. XXXIII № 317

ЦІ "ЗБАНКРУТАВАЎ" БЕЛАРУСКІ НАЦЫЯНАЛІЗМ?

Мікалай Сташкевіч, які спэцыялізуецца на тэме БНР-БССР і які ў савецкім друку („Голас Радзімы", „Полымя" ды інш.) апублікаваў рад артыкулаў да навейшае палітычнае гісторыі Беларусі, у адным з гэткіх сваіх артыкулаў, пад заг. „Проці плыні гісторыі" („Полымя", 1983, № 10, бб. 164-174) пісаў, што на Бэрлінскай канфэрэнцыі 1925 г. быў, быццам-бы, „распушчаны" ўрад Беларускае Народнае Рэспублікі, і гэты акт „роспуску", кажа Сташкевіч, быў адначасна „поўным банкруцтвам беларускага нацыяналізму".

Цікава, што, не зважаючы на блізу 60 год, якія прамінулі ад таго „поўнага банкруцтва", сучасны дыктатар і акупант Беларусі вядзе ўсё яшчэ непаслабнае змаганьне зь беларускім нацыяналізмам. Ці не найлепш сьветчаць пра гэта розныя пастановы й дэклярацыі кампартыі Беларусі, газэтныя перадавіцы ды пісаньні таго-ж Сташкевіча і да яго падобных на тэмы гісторыі ды патэнцыяльнае небясьпекі беларускага нацыяналізму. Дык выглядае, што не адбылося ані „поўнага" ані „банкруцтва".

Мікалай Сташкевіч, давёўшы да кастрычніка 1925 году гісторыю палітычных партыяў, што ўваходзілі ў урад БНР, з палёгкай напісаў: „12 кастрычніка 1925 году ў Бэрліне нацыяналістычныя дзеячы склікалі нараду членаў 'ураду БНР'. Было вырашана спыніць барацьбу супраць Савецкай улады. Тут-жа была прынята дэклярацыя, якая прызнала Мінск 'адзіным цэнтрам нацыянальна-дзяржаўнага адраджэньня Беларусі' ".

Перш-наперш зь юрыдычнага гледзішча (зь якім Сташкевіч ня лічыцца, але ад гэтага яно не стаецца менш важным) у Бэрліне ў 1925 годзе самаліквідацыі ўраду БНР не адбылося, бо Старшыня Рады БНР Пётра Карэчэўскі ў Бэрлін ня езьдзіў і „дэклярацыі" некаторых сваіх міністраў ня прыняў. Гэткім парадкам, урад БНР застаўся й надалей і дзейсным і дзейным. Але дапусьцім навет, што ўрад БНР, як гэтага Сташкевічу хочацца, быў „распушчаны". Ці можна з гэтага факту „роспуску" зрабіць выснову аб „поўным банкроцтве беларускага нацыяналізму"? Што гэта — „беларускі нацыяналізм"? Сташкевіч вельмі звужана трактуе гэтую зьяву, утаесамляючы „нацыяналізм" зь дзейнасьцяй Рады БНР. Рада БНР была, пэўна-ж, „нацыяналістычнай" (будзем карыстацца тэрміналёгіяй Сташкевіча). Але Рада БНР ані праграмна ані гістарычна беларускага нацыяналізму ня вычэрпвае. Беларускі нацыяналізм існаваў задоўга да таго як Рада зьявілася на палітычнай арэне; існаваў таксама вонках яе, калі яна дзеіла; застаўся існаваць і пасьля Бэрлінскае канфэрэнцыі, незалежна ад таго, што на ёй адбылося.

Мікалай Сташкевіч сьведама звужае паняцьце „беларускага нацыяналізму" да ўраду БНР, бо яму, Сташкевічу, куды лягчэй тады „банкрутаваць" гэтую зьяву. Давёў да Бэрліну — і канец, „поўнае банкруцтва". Але, калі паглядзець на тры ўстаўныя граматы Рады БНР, на ўвесь той культурна-адраджэнскі рух, на груньце і ў цэнтры якога дзеіла Рада БНР; калі прааналізаваць ідэалы ды прасачыць дзейнасьць і долю дзеячоў БНР, дык ня цяжка пабачыць (Сташкевіч толькі ўражаньне робіць, што гэтага ня бачыць), што сэрцавіна беларускага нацыяналізму — ня ў дзейнасьці тае ці іншае інстытуцыі або партыі, а ў ідэі свабоды й незалежнасьці беларускага народу на сваёй зямлі. „Банкрутаваць" могуць (у моц гвалту звонку або ў выніку нерэалістычнага падыходу) розныя спосабы ўжыцьцяўляньня гэтае ідэі, але не сама ідэя. Ідэя гэтая застаецца нязьнішчальная, як нязьнішчальнае само жаданьне свабоды, сама надзея на лепшае жыцьцё.

Беларускі нацыяналізм — гэта ня толькі ўрад БНР (ці ён ёсьць, ці яго няма). Беларускі нацыяналізм — гэта „Мужыцкая Праўда" й „Ліст спад шыбеніцы" Кастуся Каліноўскага; гэта „Гоман" 1884 году і „Гоман" 1916-1918 гадоў; гэта „Наша Ніва" й „Калосьсе"; гэта творчасьць свабодных Янкі Купалы й Якуба Коласа (у тым ліку й творчасьць гэтых пісьменьнікаў, забароненая там, дзе піша свае артыкулы Сташкевіч); гэта нарэшце тысячы жыцьцяў Беларусаў і Беларусак, панішчаных захопнікамі з Усходу й Захаду ў іхным намаганьні падпарадкаваць сабе Беларусь або частку яе.

Праграма дзяржаўнага будаўніцтва Рады БНР была спробаю выкарыстаць зьмененыя Першай сусьветнай вайною й рэвалюцыйнымі падзеямі палітычныя абставіны, каб ужыцьцёвіць ідэалы дэмакратычных свабодаў і нацыянальнае незалежнасьці, за якія яшчэ Кастусь Каліноўскі сваё жыцьцё аддаў. Пасярэднім парадкам прызнае гэта й Мікалай Сташкевіч, калі піша ў сваім вышэй згаданым артыкуле, што „Савецкая ўлада адкрыла беларускаму народу шлях да сацыялізму, дала яму **сапраўдную нацыянальную дзяржаўнасьць**" (!).

Вось-жа „поўнае банкруцтва беларускага нацыяналізму" адбываецца там, дзе няма „сапраўднае нацыянальнае дзяржаўнасьці", там, дзе беларуская культура чужою падменьваецца. Пытаньне аб „банкруцтве" ня здымаецца з парадку дня ад таго, што тады й тады адбылася нейкая „нарада", якая „пастнавіла . . ." Пытаньне аб ступені „банкруцтва беларускага нацыяналізму" — пытаньне пэрманэнтнае, гэта пытаньне аб ступені ўжыцьцяўляньня ў кожны дадзены мамэнт — „сапраўднае нацыянальнае дзяржаўнасьці" Беларусі ўва ўсіх галінах жыцьця: эканамічнай, сацыяльнай, замежна-палітычнай, культурнай і гэтак далей.

Адказваць на гэта пытаньне савецкай прапагандзе не заўсёды выгодна, асабліва што да культурнае сфэры, якою людзі найбольш цікавяцца, якая ім найбольш зразумелая ды паводля якое яны найлепш і пазнаюць „сапраўдную нацыянальную дзяржаўнасьць". І каб ад адказу ўхіліцца, савецкая прапаганда намагаецца звузіць паняцьце „беларускага нацыяналізму" да палітычнае гісторыі ўраду БНР. Прычым гісторыю гэтую, фальсыфікуючы існасьць праблемы, Сташкевіч і да яго падобныя пасьпешліва абрываюць на 1925 годзе, абвяшчаючы „банкруцтва".

Але дарма. Беларускі нацыяналізм у запраўдным сэньсе — гэта праблемы існаваньня беларускае нацыі, праблемы ўсіх аспэктаў жыцьця беларускага народу, Беларусаў, дзе-б яны ні былі. Гэтыя праблемы „беларускага нацыяналізму" ніколі не пакідаюць быць войстра надзённымі, як надзённае й самое жыцьцё.

Аркадзь Будзіч

МАРАЛЬНЫ ФАКТАР ПАЛІТЫКІ ЗША

Міністар замежных справаў Злучаных Штатаў Амэрыкі Джордж Шульц выступіў 22 лютага сёлета ў гор. Пэорыя (штат Іліной) з прамоваю аб маральных вымерах замежнае палітыкі Злучаных Штатаў. Дзяржаўны сакратар Шульц сказаў, што „фэнамэн таталітарызму" ставіць перад Амэрыкай патрэбу класьці націск на правы чалавека. Маральныя вартасьці й людзкія правы, зазначыў Шульц, — гэта ня прывесак да амэрыканскае палітыкі, а ейная сэрцавіна, ейны магутны імпульс.

Фундамэнтальная розьніца паміж Усходам і Захадам, сказаў Джордж Шульц, ляжыць не ў эканамічнай ці сацыяльнай палітыцы, хоць палітыка гэтая й розьніцца радыкальным парадкам, а ў розьніцы маральных прынцыпаў, на якіх яна базуецца. Гэта розьніца паміж тыраніяй і свабодай — адвечнае змаганьне, у якім Злучаныя Штаты ніколі не маглі й цяпер ня могуць заставацца нэўтральнымі.

Дзяржаўны сакратар Шульц сказаў, што заўсёды была разьбежнасьць паміж ідэаламі Амэрыкі ды „заблытанай рэальнасьцяй сьвету", і што замежная палітыка мусіць спалучаць у сабе розныя элементы інтарэсаў палітычных, ваенных ды эканамічных. І перад рознымі варыянтамі выбару часта цяжка адказваць на маральныя пытаньні, але, сказаў Шульц, адна рэч мусіць быць ясная: „правы чалавека не павінны быць выпраўданьнем уцяканьня ад праблемаў".

Палітыка абароны правоў чалавека, на думку дзяржаўнага сакратара, не павінна зводзіцца й да таго (як гэта часта робіцца), што Амэрыка ставіць сябе здалёку ад тае ці іншае дзяржавы, калі тая практыкуе парушэньні правоў чалавека. Гэткая пастава, сказаў Шульц, фактычна становіць форму ізаляцыянізму. Калі слухацца некаторых лібэралаў, якія раяць парываць сувязі з правымі рэжымамі, і некаторых кансэрватараў, што раяць рваць сувязі зь левымі рэжымамі, дык Амэрыка можа застацца практычна бязь ніякае замежнае палітыкі, сказаў дзяржаўны сакратар.

Гаворачы пра палітыку ўраду прэзыдэнта Рэйгана, Шульц расказаў, як гэтая палітыка праводзіцца ў галіне абароны правоў чалавека ў розных роўніцах. Гэтак, прыкладам, у шмат якіх краінах ЗША намагаюцца рабіць уплывы на палепшаньне судовае й паліцыйнае практыкі — каб спыніць забойствы, вызлімінаваць катаваньні, звольніць палітычных вязьняў, спыніць расавыя ды іншыя перасьледы, дазволіць свабодную эміграцыю й г.д. Але ўсюды, сказаў Шульц, Амэрыка падыходзіць да гэтых праблемаў з пазыцыяў „актыўнага заангажаваньня". „Калі мы цэнім свае маральныя вартасьці, сказаў міністар замежных справаў Злучаных Штатаў, — мы мусім актыўна бараніць іх ціто ў Афганістане й Польшчы, ціто на Філіпінах, у Сальвадоры або Грэнадзе". Шульц нагадаў, як ён, быўшы разам зь віцэ-прэзыдэнтам Злучаных Штатаў Джорджам Бушам у Сальвадоры, асудзіў там гэтак званыя „каманды сьмерці" (супраць якіх недаволі актыўна змагаецца сальвадорскі ўрад), або як Злучаныя Штаты публічна дамагаліся правядзеньня грунтоўнага расьсьледваньня забойства філіпінскага апазыцыйнага лідэра Бэніньё Акўіна.

У адных выпадках, сказаў Шульц, урад Злучаных Штатаў карыстаецца гэтак званай ціхой дыпляматыяй, у іншых — адмовай ваеннае дапамогі або дыпляматычнага падтрыманьня, або галасаваньнем супраць пазыкаў гэткай дзяржаве ад міжнародных банкаў або іншымі санкцыямі. А дзе трэба — і ціскам публічных заяваў з асуджэньнем практыкі гвалтаваньня правоў чалавека.

Шульц сказаў, што хоць Савецкі Саюз і ягоныя сатэліты становяць найбольшую пагрозу правом чалавека, дзяржавы гэтыя далёка не адныя, якімі Амэрыка праймаецца. Прыгэтым Шульц правёў розьніцу паміж таталітарнымі рэжымамі й традыцыйнымі аўтарытарнымі дыктатурамі. Абедзьве гэтыя катэгорыі, сказаў Шульц, чужыя нам. Але таталітарызм становіць асаблівую пагрозу, бо ён адзначаецца трывалкасьцяй і глябальнымі амбіцыямі. Правыя ваенныя рэжымі могуць разьвіцца ў дэмакратыю, як гэта сталася на працягу апошніх дзесяцігодзьдзяў у Партугаліі, Гішпаніі, Грэцыі, Турэччыне ды Аргентыне. Але ня сталася падобнага ў ніводнай камуністычнай дзяржаве, хоць Польшча, прыкладам, і спрабавала гэта зрабіць.

Гаворачы пра Савецкі Саюз, Шульц назваў яго „ўнікальнай" дзяржавай. Дзейнасьць гэтае дзяржавы, сказаў Шульц, абумоўленая ня толькі расейскай гісторыяй і дзяржаўнымі інтарэсамі СССР, але й рэвалюцыйнай ідэялёгіяй, пашыранай пры дапамозе сілы, за якою стаіць найбольшая ваенная моц, якую калі-небудзь у гісторыі мела тыранія.

„СПАД ШЫБЕНІЦЫ МАСКОЎСКАЙ"

Сто дваццаць гадоў таму, 22 сакавіка 1864 г., у Вільні на Лукіскім пляцы быў павешаны кіраўнік паўстаньня на Беларусі й выдавец першае беларускае падпольнае газэты „Мужыцкая Праўда" Кастусь Каліноўскі. Перад сьмерцяй, седзячы ў турме ўжо, Каліноўскі напісаў сваё апошняе пасланьне народу, за лепшую долю якога ён змагаўся й аддаў жыцьцё. Дакумэнт гэты ведамы, як „Ліст спад шыбеніцы".

Адзначаючы сёлета ўгодкі сьмерці Кастуся Каліноўскага, передрукоўваем гэты апошні запавет палымянага рэвалюцыянера, каб чытач „Беларуса" адчуў лучнасьць з тымі, што не шкадавалі здароўя й жыцьця свайго для лепшае будучыні народу, каб у гэтай лучнасьці сам знайшоў папаўненьне духовае сілы для далейшага змаганьня, якое ў нашых абставінах завецца грамадзкай працай.

Браты мае, мужыкі родныя!

Спад шыбеніцы маскоўскай прыходзіць мне да Вас пісаці, і можа раз астатні. Горка пакінуць зямельку родную і Цябе, дарагі мой народзе. Грудзі застогнуць, забаліць сэрца, но ня жаль зьгінуць за Тваю праўду.

Прымі, Народзе, па шчырасьці маё слова прадсьмертнае, бо яно як-бы з таго сьвету, толькі для дабра Твайго напісана.

Нямаш, Браткі, большага шчасьця на гэтым сьвеце, як калі чалавек у галаве мае розум і навуку. Тады ён толькі можа быць у радзе, жыці ў дастатках і тады толькі, памаліўшыся па праўдзе Богу, заслужыць Неба, бо збагаціўшы навукай розум, разаўе сэрца і радню цэлую шчыра палюбіць.

Но як дзень з ночай ня ходзіць разам, так ня ідзе разам навука праўдзівая зь няволяю маскоўскай. Ды пакуль яна ў нас будзе, у нас нічога ня будзе, ня будзе праўды, багацтва, і ніякай навукі, адно намі як скацінай варочаць будуць, не для дабра, но на пагібель нашу.

Для таго-та, Народзе, як толькі калі пачуеш, што браты Твае спад Варшавы б'юцца за праўду і свабоду, тады і Ты не аставайся ззаду, но ўхапіўшы за што можаш, за касу, сякеру, і цэлай грамадой ідзі ваяваці за сваё чалавечае і народнае права, за сваю веру, за сваю зямлю родную. Бо я Табе спад шыбеніцы кажу, Народзе, што тады толькі зажывеш шчасьліва, калі над Табою Маскаля ўжо ня будзе.

Твой слуга ЯСЬКА, гаспадар спад Вільні.

***

„У НАС, ДЗЯЦЮКІ, АДНО УЧАЦЬ У ШКОЛАХ, КАБ ТЫ ЗНАЎ ЧЫТАЦІ ПА МАСКОЎСКУ, А ТО ДЛЯ ТАГО, КАБ ЦЕБЕ ЗАЎСІМ ПЕРЭРАБІЛІ НА МАСКАЛЯ". — Кастусь Каліноўскі („Мужыцкая Праўда" № 4).

***

Кастусь Каліноўскі „абараняў правы беларускага народу на нацыянальную свабоду і рзьвіцьцё нацыянальнай культуры". Каліноўскі „шкадаваў, што ў школах не даюць асноўных ведаў навукі, ня вучаць дзяцей на роднай мове". — Беларуская Савецкая Энцыклапэдыя, т. 5 (1972), б. 266.

***

У Менску няма ніводнай школы — вышэйшай, сярэдняй ці пачаткавай, — у якой выкладаньне вялося-б у беларускай мове.

3-ЦІ САБОР БАПЦ

Архіепіскап Мікалай, Першы Гіерарх Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы, выслаў ліст (датаваны 24 студзеня 1984 г.) духавенству, парафіяльным радам і ўсім вернікам БАПЦ.

У лісьце кажацца, што паколькі сёлета спаўняецца 12 гадоў ад 2-га Сабору БАПЦ (які адбыўся ў травені 1972 г. у Гайленд Парку, Н. Дж., у ЗША), згодна з параграфам 35 Статуту БАПЦ сёлета павінен адбыцца чарговы 3-ці звычайны Сабор. Сабор гэты й скліканы на 26-27 травеня сёлета. Адбудзецца ён ізноў у Гайленд Парку.

У сваім лісьце Архіепіскап Мікалай кажа таксама:

„Мы не змаглі спыніць сьвецкіх судоў, што вядуцца супроць пяцёх парафіяў БАПЦ у ЗША і Канадзе, хоць я зрабіў усе захады, каб вынясьць нашы царкоўныя справы са сьвецкіх судоў. Я некалькі разоў зьвяртаўся да судзячага нас боку праз суд ці пасярэдніцтвам людзей добрай волі, каб разьвязаць нашы разыходжаньні нутраным шляхам згодна з законамі нашай Царквы. Нажаль, пазытыўнага водгуку на мае стараньні пакуль што няма".

Уладыка Мікалай заклікаў усіх сваім лістом „аднесьціся зь вялікай увагаю да надыходзячага Сабору БАПЦ, абавязкова прыбыць на Сабор ды зрабіць свой уклад для дабра нашай сьвятой Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы".

ЛІСТ БАЗА ДА КАНГРЭСМЭНАЎ

Галоўная ўправа Беларуска-Амэрыканскага Задзіночньня ў сувязі зь сёлетнімі 66-мі ўгодкамі абвешчаньня незалежнасьці Беларусі выслала ўсім сэнатарам і бальшыні кангрэсмэнаў ліст, зварачаючы іхную ўвагу на недацэньваньне кіраўніцтвам радыястанцыі „Голас Амэрыкі" важнасьці перадачаў у беларускай мове. У лісьце аргумэнтуецца патрэба гэткіх перадачаў ростам значаньня беларускае мовы ў савецкай Беларусі. Падаюцца гэткія довады:

1. Беларускамоўная праграма Беларускага тэлябачаньня за кароткі час па ейным увядзеньні ў 1981 г. здабыла сабе 46,8% гледачоў (як пра гэта падала газ. „Зьвязда" 26.VI. 1982).

2. У беларускую літаратуру ўсё больш і больш творчае моладзі прыходзіць з гарадоў, у выніку чаго расьце й лік гараджанаў-чытачоў беларускае літаратуры (як гэта было адзначана ў газ. „Літаратура і Мастацтва" 23.XII.1983).

3. Публікацыя выдавецтвам „Беларуская Савецкая Энцыклапэдыя" колькіх шматтомавых працаў падвысіла статус беларускае мовы.

4. Беларуская мова за савецкі пэрыяд узбагацілася блізу на 30 тысячаў словаў.

5. Савецкая прапаганда бязупынна рэагуе на беларускамоўныя перадачы з Захаду (радыё-Ватыкан, радыё „Свабода", Транс-Сусьветнае радыё й радыё Транс-Эўропа). Савецкая чульлівасьць на гэтыя перадачы выявілася навет на гэткім высокім форуме, як сэсія Вярхоўнага Савету СССР, дзе „прэзыдэнт" Беларусі Іван Палякоў (Старшыня Прэзыдыюму Вярхоўнага Савету БССР) асудзіў беларускія перадачы радыё „Свабода", як падала газ. „Известия" 17.VI.1983.

6. „Голас Амэрыкі" мае на Беларусі масу „натуральных" слухачоў, паколькі каля мільёну амэрыканскіх грамадзянаў маюць сваякоў сярод чверці жыхарства Беларусі. Тысячы людзей на Беларусі трымаюць сувязь з тысячамі Амэрыканцаў, а значыцца, на Беларусі ёсьць зацікаўленьне жыцьцём і палітыкай ЗША.

У лісьце сказана, што кіраўніцтва „Голасу Амэрыкі" робіць паважную памылку ў сваім недацэньваньні камунікацыйнага каналу да стратэгічна важнае часткі Савецкага Саюзу, каб перадаваць слухачом на Беларусі пра мірныя намеры амэрыканскага ўраду.

BIELARUS

Byelorussian Newspaper in the Free World
Published monthly by
BYELORUSSIAN-AMERICAN ASSOCIATION, Inc.
Subscription $ 12.00 yearly.

„БЕЛАРУС” — Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце.
Выходзіць месячна. Рэдагуе Калегія.
Выдае: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне.
Выпіска зь перасылкаю — 12.00 дал. на год.
Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, могуць зьмяшчаць пагляды, зь якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

БЕЛАРУСЫ, ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА І БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў ПОЛЬШЧЫ

Часта спатыкаем у газэтах і часапісах артыкулы пра беларускі кусочак, што знаходзіцца ў цяперашняй Польшчы, які шмат хто называе Беласточчкім Краем. Гэта праўда, што там захавалася параўнальна шмат спадчыны, пераказанай нам бацькамі. Галоўнае з гэтага — праваслаўная вера й беларуская мова, якая, нажаль, не ўвайшла ў царкву.

Кожнага чытача напэўна цікавіць, чаму гэта так і ці пачуем мы ў хуткай будучыні слова беларускае з амбонаў беластоцкіх цэркваў. Пытаньне цяжкае да адказу, аднак, калі разьвіцьцё пойдзе далей у тымжа духу, што й дагэтуль, я стаў-бы на баку пэсымістаў. Прычынаў гэткага пагляду можна адшукаць куды больш, чымся нармальна прыходзіць на думку.

Ведама, што Праваслаўная Царква ў Польшчы мае аўтакефалію. Тэарэтычна яна можа пастанаўляць сама пра ўсе свае справы, і выконваць свае заданьні можа даволі добра. Маліцца пабеларуску ў гэткіх абставінах (калі дадамо, што сам Мітрапаліт Васіль, Епіскапы Сымон і Ерэмій — Беларусы, добра знаюць беларускую літаратуру й традыцыі) выдавалася-б ня самым цяжкім да асягненьня. І сапраўды, што гэта ў Польшчы магчыма, бачым па Украінцах, якія адпраўляюць багаслужбы ў сваёй роднай мове, і што больш — служаць там часта сьвятары-Беларусы, якім трапілася місія працаваць у гэтым народзе.

Трэба сказаць, што раней Праваслаўная Царква думала аб тым, каб у Польшчы Беларусы маглі пачуць казаньне пабеларуску ды пагутарыць із сваім сьвятаром таксама гэтай-жа мовай (але замяніць тэкст царкоўнаславянскі на беларускі ня было спробаў у Польшчы).

У Духоўнай Сэмінарыі ў Варшаве выкладалася беларуская мова й некаторыя прадметы на ёй. Ясна, што гэтага дамагліся самыя Беларусы, а галоўна сама Царква. Але з часам у моц розных акалічнасьцяў (пра якія трэба гаварыць асобна) уладыкі зьмянілі сваю пазыцыю. Вось гэтага голасу на карысьць беларускае мовы й ня чуваць цяпер з боку кіраўніцтва Царквы. Можа на гэта крыху ўжо й позна — а можа гэта толькі на маю думку.

Што-ж стаіць на перашкодзе? Што надае інэртнасьці Царкве? Напэўна, тут трэба было-б зьвярнуцца з просьбай да камуністычнага ўраду, каб ён выказаў згоду на увядзеньне беларускае мовы ў царкоўны ўжытак. Але з Праваслаўнай Царквой урад ПНР не вельмі лічыцца, як зь інстытуцыяй нацыянальнае мяншыні.

Выражэньне згоды ўраду на ўвядзеньне беларускае мовы ў афіцыйны царкоўны ўжытак магло-б, бадай, наступіць пры ўмове, што ў царкоўным календары ці ў „Вестнике Церковном” штосьці друкавалася-б, што было-б важным для ўлады. Але галоўная прычына няўдачаў тут ляжала й ляжыць у тым, што Беларусы ня ўмелі дагаварыцца міжсобку. Маю на думцы сьвецкіх дзеячоў і асобаў з царкоўнае іерархіі. Першыя сваім дактрынальным камунізмам парвалі дылёг, паддаючы Царкву крытыцы ды вінавацячы яе, як кажацца, у „утопіі”. Царква із свайго боку кладзе куды меншы націск на нацыянальнае самасьцьверджаньне вернікаў, паколькі заданьні Царквы ў галоўным — іншыя. Што Царкве з таго, што яна ўпоіць людзям нацыяналізм, а ласку Божую страціць? Ці яе тады трэба зьмяніць на клюб? Гэткі паварот у дзейнасьці Царквы адпавядаў-бы шмат каму зь беларускіх актывістаў. Некаторыя зь іх нават рабілі спробы адарваць беларускую моладзь ад Царквы, праводзячы гэтак званую атэізацыю на ўнівэрсытэтах, дзе гуртаваліся беларускія студэнты (прыкладам, на факультэце беларускае філялёгіі Варшаўскага Ўнівэрсытэту). Калі ў Варшаве студэнты тэалёгіі заснавалі сваё брацтва, якое хутка здабыло вялікую папулярнасьць у цэлай Польшчы (сярод праваслаўных), дык некаторыя асобы, якія ўважалі сябе за грамадзкіх дзеячоў (па лініі чыста сьвецкай) рабілі спробы разьбіць яго. Дзеля чаго гэта рабілася? Каму служыла, а чаму перашкаджала гэткая акцыя? Няхай чытач сам знойдзе адказ.

Епіскапам цяпер у Беластоку прызначаны Сава. Ён — Украінец з паходжаньня і гэткім сябе прызнае. Не пагарджае ўсім беларускім, але й ня робіць нічога, каб падняць (можа менш — захаваць) нацыянальную сьведамасьць сваіх прыхаджанаў. Чаму якраз Украінец, а не Беларус на дыяцэзіяльнай кафэдры ў Беластоку? — Можна думаць, што галоўная тут заслуга камуністычнага ўраду Польшчы, а дакладней — міністэрства веравызнаньняў.

Зазначыў я, што, на маю думку, ужо позна, каб зрабіць Беласточчыну чыста беларускай (там, дзе яна яшчэ беларуская). Зноў-жа, гавару у аспэкце царквы.

Нацыянальная сьведамасьць сьвятароў Беласточчыны слабая. Шмат хто зь іх дрэнна паслугоўваецца беларускай мовай (а лепш было-б сказаць, ня ўжывае яе). Прычына ў тым, што не давялося ім вывучаць нашу радзіму, калыбельную мову. А й больш — яны ня бачаць патрэбы зрабіць свой уклад па гэтай лініі, таму што ў шмат якіх раёнах Беласточчыны людзі гутараць сваім дыялектам. Пры гавараньні казаньняў культывуецца старая традыцыя (царская спадчына) — „парасейску”. Расейскую мову кожны праваслаўны сьвятар у Польшчы менш-больш ведае. Царкоўную літаратуру таксама выкарыстоўваюць расейскую (яна багатая). У Духоўнай Сэмінарыі прадметы выкладаюцца ў тэй-жа расейскай мове. Наша беларуская мова, як я ўжо згадваў, пакінула сьцены Сэмінарыі, а з гэтым скончылася патрэба вымагаць ад сьвятароў гаварыць пабеларуску.

Быў такі мамэнт, калі ўсім сьвятаром Беласточчыны былі высланыя лісты ад імя беластоцкае беларускае арганізацыі з просьбай пачаць гаварыць казаньні пабеларуску. Толькі адзін зь лічных згадзіўся на гэта (на кароткі час). Экзамен, як бачым, адбыўся.

Зь бегам часу Беласточчына ўсё больш апалячваецца. Пакінутая бацькамі спадчына гіне. Застанецца яна яшчэ на сёлах, але там жыве старэйшае пакаленьне, якое ня множыцца, а гіне. Цяпер беларуская моладзь вельмі добра ведае польскую мову, літаратуру і культуру. Пайшлі маладыя шляхам экумэнізму, які, асабліва ад 1976 г., стаўся так папулярны ў Польшчы. І якраз гэты экумэнізм у разуменьні ладнае групы моладзі ня выклікае ніякае пагарды паміж праваслаўнымі й каталікамі. Праваслаўе, праўда, Палякі зьвязваюць з усім расейскім. Расейцамі яны часта й называюць праваслаўных жыхароў Беласточчыны. Для шмат каго гэта гучыць крыўдна, з наносам пераследу й пагарды. Адсюль узяўся гэткі вялікі працэнт безьпераканаваных атэістаў сярод Беларусаў. На пытаньне хто яны паводля веравызнаньня, многія адказваюць „няверуючы”, бо гэта нікому ня шкодзіць. У адваротным выпадку маглі-б аказацца „рускімі”, значыць — ворагамі Палякаў, а імі быць ніхто зь Беларусаў ня хоча — відаць, таму, што ніхто ў запрацьдзіцці гэткім сябе не адчувае. І гэтак, калі хто „няверуючы”, а ўсё польскае знае, дык значыцца можа ім быць. Часта гэтая формула й выкарыстоўваецца беларуса-палякамі, якія стварылі самыя сябе.

Андрэй Галішэўскі

ДА БЕЛАРУСАЎ НА ЗАХАДЗЕ

Няшчасны край! Чым быў, чым стаў, чым будзеш ты
З сваім век стогнучым народам?
Як нёс — нясеш ярмо упадку, сьлепаты,
І зьмен чакаеш год за годам.

Дарагія Суродзічы!

Зьвяртаецца да Вас, шаноўныя Суродзічы, беларуская праваслаўная моладзь Беласточчыны — да Вас, Беларусаў, расьцярушаных на ўсіх кантынэнтах сьвету.

Як ведама, шмат хто з нас вучыцца ў вялікіх гарадох, гэткіх як Варшава, Беласток, Гданьск і іншыя. Маем мы свае клюбы для творчае працы і разьвіваньня культуры беларускага народу. Апошнімі гадамі арганізаваліся гурткі праваслаўнае моладзі амаль што ўва ўсіх гарадох, дзе жывуць Беларусы. Вельмі часта шмат моладзі зьбіраецца ў манастырох, дзе супольна молюцца, пры помачы нашых тэолягаў азнаямляюцца са сьвятым праваслаўем. Таксама паўсталі царкоўныя хоры, у якіх сьпяваюць студэнткі й студэнты беларускай нацыянальнасьці.

Цяперака ў часе эканамічных цяжкасьцяў і суровага камуністычнага рэжыму беларуская моладзь праводзіць акцыю помачы тым, пра якіх ведаем толькі тое, што яны — Беларусы. Гэта пераважна старшыя людзі. Справа помачы ім будзіць у нас новае пачуцьцё нашае супольнасьці, як моладзі, ставіць нас перад беларускаю сьведамасьцю, якая праяўляецца праз нашае слова, а праз наш чын напаўняецца новым зьместам. Мы хочам паказаць, чаго беларуская моладзь хоча і на што яна здольная. Мы, як прадстаўнікі свайго народу, мусім браць на свае плечы цяжар грамадзкае і духовакультурнае працы. І ў гэтай нашай працы мы асабліва патрабуем ад Вас, Суродзічы ў вольным сьвеце, падтрымкі. Мы хочам праз Вас сказаць, што шмат якія сыны і дочкі Беларусі, на жаль, „загубе сілы аддаюць, губляюць косьці ў бяспрытоньні”.

Мы хочам сказаць, што афіцыйна нам усё адчынена, але гэтыя вароты, якія перад намі адчыняюць расейскія і польскія камуністы, вядуць ня ў той сьвет, у якім жыве наш народ. І вось у гэтым пакуты нашыя і цярпеньне.

Нашаму пакаленьню, якое пачало дасьпяваць нацыянальна, у 1972 годзе скасавалі абавязковае навучаньне беларускай мовы. У цэрквах беларускія праваслаўныя сьвятары казаньні кажуць у расейскай мове, якую прывыклі калечыць. Праваслаўная Царква ў Польшчы налічвае каля 90% вернікаў беларускай нацыянальнасьці. На пяць епіскапаў — тры Беларусы, у іхным ліку галава Царквы, Мітрапаліт. А ў духоўных школах таксама каля 90% студэнтаў — Беларусы. А беларуская мова выціснутая як з царкоўнага ўжытку, гэтак і з духоўных школаў.

Як-жа ня сорамна нам, калі, выпаўняючы запавет Хрыста — „Ідзеце і навучайце ўсе народы, хрысьцячы іх у імя Айца, і Сына, і Сьвятога Духа” — зварачаючыся да сваіх Беларусаў, мы цураемся роднае мовы.

Не даюць нам і свайго ўладыкі. Украінцы, дзякуй Богу, дабіліся свайго нацыянальнага епіскапа — Адама Дубца. Чаму-ж нашай беларускай Беласточчыне не паставяць епіскапам Сымона Раманчука, добрага Беларуса, які ведае беларускую літаратурную мову? Мы просім Епіскапа Саву ў Беластоку, які спагадвае і свайму паняволенаму ўкраінскаму народу, каб нашым сьвятаром даў дазвол гаварыць казаньні пабеларуску, а ў цэнтры Варшавы, дзе ёсьць шмат беларускіх студэнтаў філялёгіі, ахвотных слухаць пропаведзі пабеларуску, каб даручыў а. Міхасю Дудзічу (у якога матушка скончыла беларускую філялёгію), каб ён супрацоўнічаў зь беларускай моладзьдзю дзеля свайм талентам усьведаміў „чырвоных” беларускіх студэнтаў.

Зь вялікай крыўдай беластоцкая грамада вернікаў сустрэла выказваньне Мітрапаліта Феадосія Амэрыканскае Праваслаўнае Царквы ў часе візыту ў Польшчы аб тым, што ў ЗША ў праваслаўных цэрквах моляцца Расейцы, Украінцы, Сэрбы, Баўгары, Карпата-Росы, а Беларусаў як-бы й не існавала. Нашыя беластоцкія сьвятары, нават друкуючы пропаведзь Феадосія ў „Царкоўным Весьніку”, не зьвярнулі ўвагі на абразу свайго народу.

Нажаль, нашыя духоўныя й нацыянальныя сьвецкія лідэры ня могуць знайсьці супольнае мовы, каб належна апекавацца сваімі дзецьмі. Чаму гэта так?..

А нашыя пісьменьнікі баяцца Царквы, як чорт крыжа. Замяж таго, каб заняцца моладзьдзю, яны перакладаюць Леніна ў беларускую мову. Цікава, каму патрэбен гэты антыхрыст? Чаму не падумаюць нашыя пісьменьнікі, каб духоўную літаратуру перакласьці на родную мову, каб вывесьці маладых на сьведамых Беларусаў і цьвёрдых праваслаўных? Ведама-ж, што бяз Бога не да парога.

Дзякуем Вам, шаноўныя Суродзічы, за выслуханьне нашага шчасьця й нядолі. Мы таксама цікавімся жыцьцём беларускае моладзі на эміграцыі. У малітвенным супольнасьці, мы жадаем, каб жыла Беларусь. Мы ведаем добрае й спагаднае беларускае сэрца. Скажэце ўсім сьведамым і нясьведамым па абодвых бакох акіяну, што сярод свайго можна знайсьці каханьне й спагаду, сярод-жа чужых — толькі праклён.

Рэй сказаў Палякам, што яны — ня гусі і маюць сваю мову. А мы, Беларусы, шмат якімі мовамі гутарым, але свае ня можам забыцца, бо тады будзем горш за гусей — у Бога бяз сьвятасьці, а ў людзей без пашаны.

Праваслаўная моладзь Беласточчыны

ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА Ў БЕЛАСТОЦКІМ КРАІ І БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў ЁЙ

(Працяг з №№ 314-316)

Няўжо яшчэ няяснае тое, што сыном і ўнукам апалячаных Беларусаў, так званым праваслаўным Палякам раней ці пазьней усяроўна бліжэй зробіцца да касьцёла, чымсьці да царквы (няхай сабе ўжо і польскай!). Ім застанецца адна дарога — дарога ў касьцёл! Бо ў касьцёле яны вылечаць усенькія свае камплексы, слабасьці духа, пачуюцца панамі на сто працэнтаў, чыстакроўнымі; ксёндз ачысьціць іх ад моху мужыцтва, горшасьці, людзей другое катэгорыі, парыяў; ня трэба жыць у вечным страху перад тым, што дырэктар ці начальнік дачуецца пра тваё праваслаўніцтва і зачыніць сьцежку ў кар'еру. А каб хто не падумаў, што, напрыклад, ува мне застаўся аднак запах праваслаўя, я пачну кідаць каменьнямі ў царкоўныя дзьверы, пляваць на „рускі” крыж, дачку Таню перахрышчу ў Тэрэсу, сына Сяргея ў Сыльвэка, жонку Ніну ў Яніну, а сам са Слаўка перараблюся ў Чэська. І буду плясьці ўсякую хярню пра бацечкаў ды іхных жонак, пра эратычныя прыгоды з „кацапкамі”, у якіх нібы шырэйшыя зады і... тое, ну, упоперак, і ўсе мае калегі будуць іржаць ад уцехі, ад таго, які я добры і заядлы каталік. Ксёндз не пахваліць мяне за тое, але ксёндз ня дурань, і таму ня будзе таксама лаяць мяне за ўсю гэту антыправаслаўную схізафрэнію. А Тэрэса і Сыльвэк вырастуць на салідных ідыётаў антымаскоўскіх, і не дадуць спакойна прайсьці вуліцу сваім нядаўным адзінаверні-кам, абзываючы іх... агентамі НКВД! І хрэн ім у вочы!

І зноў, як той Фэнікс з попелу, паўстае беларуская мова, якая ўсё адрастае, аб'ядноная быццам авечкамі ды ўсякім быдлам. Бо ў мовы гэтай свае тут і глыбокае карэньне, і яна ўсё будзе адрастаць, бо сокі ўсё кружаць. Можна жывіцца чужым, — як тымі амэрыканскімі пачкамі — польскім ці расейскім (але бульбы табе з тае Амэрыкі не пачнуць слаць, сваю аднак мусіш мець). І мову сваю, непазычаную — таксама-ж, ці-ж ня так яно? Як тую бульбу!

У тым і цэлая стратэгічнасьць беларускае мовы ў нашай праваслаўнай царкве ў Беластоцкім Краі. Праваслаўю, па ягонай слабасьці ў нашай дзяржаве, пагражае сваеасаблівае зазнайства, падобнае да зазнайства нейкага майстра, які ведае таямніцу, скажам, рамяства. Ён і ніхто болей. А ёсьць гэта супярэчнасьцю істоты хрысьціянства, бо ўся сутнасьць яго ў адкрытасьці да іншых, у любові, у тым, каб зразумець ды ўшанаваць цэлага чалавека, такім, якім ён зьяўляецца, з усенькімі ягонымі патрэбамі ды жаламі, заганамі ды пазытывамі душы, турботамі ды ўдачамі, а лік тут без канца. Таму грэх вялікі лічыць, што толькі праваслаўе запраўднае веравызнаньне — у рэлігіі каталіцкаму, а ўсе іншыя намыляюцца, і яшчэ нашто нам такія праваслаўныя, якія крывяцца на гэту нашу веру за ейную касмапалітычнасьць, за тое, што адганяе ад сябе і кпіць зь беларускае мовы, калі трымаецца тэмы нашага выступленьня. І так далей. Рэлігія-ж, адумаймася, ня існуе ўвогуле, бо-ж яна, ну так, для канкрэтных людзей.

І як абломак пераўтварэцца ў сьмешна агрэсыўнага асобеня, якога ніхто ўсур'ёз не баіцца, так і праваслаўныя тэалёгі нашы займаюцца расьсяваньнем небясьпечнае нам ілюзіі, менавіта наконт пэрспэктыўнасьці праваслаўю ў Польшчы, ад якой можа і здавацца, што ўсякая там беларуская ці-бо украінская мова адно кампраміту гэту рэлігію як няпольскую (у вачох Палякаў, вядома). Яны, тыя тэалёгі, апіраюцца на гістарычную праўду аб тым, што першымі хрысьціянамі-Палякамі былі якраз не каталікі, але праваслаўныя, і што больш-менш на сто гадоў раней ад каталіцтва Польшча будавала ў сябе цэрквы, ад Карпатаў па Гнезна і Познань. Так яно сапраўды і было, у чым не пярэчаць нават фанатычныя польскія навукоўцы; каталіцкая вера прыйшла ў Польскае Каралеўства ад Чэхаў і доўга змагалася тут з праваслаўнаю. І перамагла, бо не магла не перамагчы, калі за ёю стаяла ўся сіла і моц татачаснае польскае дзяржавы. Такім чынам, славутыя апосталы славянскія Кірыл і Мяфодзі пакінулі свой археалягічны след у селішчах над Віслаю і Вартай. Але гэта зусім ня значыць, што Палякам раптам, от так сабе, для сумленьня спакою, захочацца цяпер вярнуцца ў веру сваіх даўных прашчураў, і замест ксяндзу біць паклоны, пачнуць маліцца перад бацечкамі нашымі. О не!

Але сьвядомасьць пяршынства праваслаўя на польскіх землях знакаміта палягшае настроі ў тых праваслаўных Палякаў, пра якіх мы тут ужо сказалі сваё слова. Яны, бачыце, перастаюць, дзякуючы таму, чуцца горшымі, а нават робяцца яны як-бы лепшымі, і гэта — капітальны спосаб на тое, каб тыя два працэнты Беларусаў з Украінцамі ў цэлым народзе ПНР пераўтварыць у Палякаў. А далей могуць сабе яны праз пару пакаленьняў пабыць тымі праваслаўнымі, бо і так яны нікуды не падзенуцца, бытыя, некалі праваслаўныя, Сапегі, дзеля прыкладу тут, якія перш пісаць і гаварыць папольску заеліся, а потым па касьцёлах пажаніліся ды паўміралі.

Без беларускай мовы, мовы тубыльцаў, лёс праваслаўнае царквы ў Беластоцкім Краі перастане каголькі непакоіць у пакаленьні нашых праўнукаў, якія, праўда, яшчэ народзяцца, але іхнімі бацькамі будуць нашы, апалячаныя да шпіку касьцей, унукі, да якіх мы ўжо не допускаем і паху „рускага”! Унукі гэтыя на дзядоў сваіх вясковых глядзяць як на чужаземцаў якіх або Нэграў чорных, што балбочуць незразумелыя ды экзатычныя, бы зь якой Афрыкі, словы ад бацькоў сваіх у Беластоку нячуваныя. Абож і забароненыя... matka ojcem!

(Заканчэньне ў наступным нумары)

ТЫРАЖ „НІВЫ”

Як даведваемся з газэты „Ніва” за 25. II. 84 г., тыраж гэтага тыднёвіка цяпер — 4580 экз. У першым квартале сёлетняга году „Ніва” мела 1310 падпішчыкаў, рэшта тыражу распродаецца па кіёсках. У Беластоку, дзе газэта друкуецца, яе не заўсёды аднак можна купіць. Галоўная Управа Беларускага Грамадзка-Культурнага Т-ва робіць захады, каб пабольшыць колькасьць падпішчыкаў і тыраж свайго органу.

ЧАКАЕМ І АД ВАС АХВЯРЫ НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД „БЕЛАРУСА”

АПОШНІ ГОД ЖЫЦЬЦЯ Ф. АЛЯХНОВІЧА

(Успаміны)

Больш за 40 год таму, у 1943 г., у нядзелю 7-га сакавіка, віленскія Беларусы абходзілі ўрачыста 60-я ўгодкі Францішка Аляхновіча. Хоць угодкі прыпадалі на аўторак (9.III), абходзіны былі наладжаныя ў нядзелю, каб лягчэй было людзям сабрацца на гэтую імпрэзу.

Афіцыяльным арганізатарам абходу быў Беларускі Нацыянальны Камітэт у Вільні, старшынём якога ў тым часе быў я. Дастаць дазвол ад Немцаў ня было ніякіх цяжкасьцяў. Зоя Коўш, сакратарка, пазваніла ў Гэбітскамісарыят і адразу дастала згоду. Дазвол на гарадзкую залю я асабіста дастаў ад Лятувісаў, якія спачатку ня надта ахвотна згаджаліся, кажучы, што заля можа будзе занятай, але калі я сказаў, што можа Немцы мне памогуць, адразу згадзіліся на 7-га сакавіка.

Галоўным арганізатарам абходу быў др. Францішак Грышкевіч. Зь ім мы абгаварылі ўсю праграму вечара, ён дабіраў дэкляматараў на вершы Аляхновіча і сам быў галоўным прамоўцам. Вечар павінен быў пачацца ня позна, бо мусіў закончыцца а 9-ай. Было немагчыма дастаць усім ночныя пропускі, а ўсе мусілі быць у хаце перад 10-ай, а даезд пры адсутнасьці транспартацыі, асабліва далейшым, забіраў шмат часу.

На вечары пасадзілі мы Аляхновіча ў ганаровае крэсла на сцэне. Аляхновіча вітаў я ад Б.Н.К., ад Беларусаў Вільні й Віленшчыны, як заслужанага дзеяча культуры, якім нашая Вільня вельмі ганарыцца. Тады горача прамаўляў Ф. Грышкевіч (хто знаў др. Грышкевіча, той ведае, які палкі быў у яго характар), пералічаючы ўклад Аляхновіча ў беларускую літаратуру і заслугі ягоныя як тварца адроджанага беларускага тэатру.

Пасьля былі дэклямаваныя вершы Аляхновіча, у тым ліку й верш „Як я памру . . .", які зрабіў на слухачоў моцнае ўражаньне.

Гасьцей ад іншых нацыянальнасьцяў на вечары ня было.

Вечар скончыўся а 9-ай і ўсе хуценька разыйшліся, каб вярнуцца дамоў перад забароненым часам. Мы з Аляхновічам ішлі разам па Нямецкай і Партовай вуліцах, бо маё памешканьне было яму падарозе. Гаварылі мы, між іншага, пра ягоны век. Ён казаў, што час ляціць так скора і што хоць ён шмат перажыў на Салаўкох ды хаваючыся пры бальшавікох перад прыходам Немцаў, усё-ж-такі ня чуецца старым, чуецца фізычна й інтэлектуальна ў поўнай сіле.

На другі дзень, у панядзелак, прыйшоўшы ў Камітэт, які мясьціўся пры вуліцы Адама Міцкевіча пад нумарам 5-м, дзе быў таксама пакой, у якім Аляхновіч рэдагаваў газэту, я застаў Аляхновіча нэрвова ўсхваляванага. Пытаюся: „Франук, што сталася?" А ён кажа: „Сяньня раніцаю зайшоў сюды гэты вар'ят Васілеўскі і сказаў мне: 'Франук, чытай Біблію, рабі паслугі бліжнім, бо твае дні палічаныя ўжо, ты не дажывеш да наступных угодкаў. Па выхадзе ўчора з твайго сьвяткаваньня я бачыў твае паховіны, нясьлі цябе ў труне па Вялікай вуліцы і шмат людзей ішло за труною.'" „Я ня веру, — кажа Аляхновіч, — у ягоныя галюцынацыі, але няпрыемна пачуць такое прароцтва".

Я таксама няпрыемна пачуўся ад гэтае варажбы, пагатоў, што абодвы мы ведалі здольнасьці Васілеўскага мець прарочыя сны й галюцынацыі.

Васілеўскі (імя ягонага не памятаю, здаецца Антон), віленскі Беларус, блізкі знаёмы Аляхновіча, чыноўнік віленскае почты. Слаба зарабляючы, меў ён цяжкасьці пракарміць вялікую сям'ю. Займаўся астралёгіяй і варажбою, чытаў з далоні, рабіў гараскопы, стараўся гэткім спосабам крыху падзарабіць, каб паправіць сваё матар'яльнае палажэньне. Мне ён, зрабіўшы гіпсавую адбітку далані і ўзяўшы дзень і гадзіну майго нараджэньня, выпісваў кожнага месяцу гараскоп. Не заўсёды я меў час чытаць той гараскоп, але даваў Васілеўскаму 20 злотаў за яго і кожны з нас быў задаволены. Меў Васілеўскі якоесь нязвычайнае вычуцьцё будучыні. Аднойчы, спаткаўшы мяне, кажа: „Ведаеш, доктар, палескі біскуп Лазінскі скора памрэ (Лазінскі быў прыязны Беларусам), бо я меў нейкі сон". Колькі тыдняў пазьней я прачытаў у газэце пра сьмерць Лазінскага.

Я ведаў некалькі іншых выпадкаў, калі ён прадказваў нешта і яно споўнілася. Нажаль, у выпадку Аляхновіча сталася тое самае.

У Камітэце нашым у ўрадавыя гадзіны, заўсягды была сакратарка. Аляхновіч таксама быў там амаль кожны дзень. І я стараўся быць штадня, хоць на кароткі час, так што на працягу таго году мы спатыкаліся з Аляхновічам амаль штадзённа, і я ведаю, што хоць можа ён і ня зусім верыў, аднак пражыў амаль цэлы год (не дажыў 6 дзён да наступных угодкаў) пад уражаньнем варажбы Васілеўскага. Аляхновіч пачаў чытаць Біблію і колькі разоў дзяліўся са мною думкаю аб прачытаным.

Гэтак прайшоў амаль цэлы год па сьвяткаваньні Аляхновічавага 60-годзьдзя, прарочая перасьцярога Васілеўскага паволі заціралася ў памяці, аж раптам раніцай 4-га сакавіка 1944 году мне тэлефануюць, што ўчора ўвечары быў забіты Аляхновіч. Я адразу пайшоў да памешканьня Франука, але дзьверы ягоныя былі замкнутыя. Суседзі сказалі, што цела Аляхновіча паліцыя забрала ў шпіталь сьвятога Якуба на аўтопсію. Рэзультат аўтопсіі, як пасьля даведваўся, — тры стрэлы зь цяжкога калібру рэвольвэра, з блізкое адлегласьці, проста ў твар. Адна куля прайшла праз галаву, а дзьве знойдзеныя ў галаве.

Калі я пасьля гаварыў з жонкай Аляхновіча, яна расказала мне, як усё адбылося.

„У пятніцу, позна вечарам, я адчыніла ўваходныя дзьверы на званок і ўвайшоў чалавек векам каля трыццаткі, у кароткай куртцы. Я думала, што нехта зь Беларусаў, бо я знала толькі нямногіх. Дзіўна толькі выдалася мне, што ён не прамовіў ні слова, каб прывітацца. Ад дзьвярэй можна было бачыць Францішка за бюркам у малым пакоіку. Чалавек, якога я ўпусьціла, скора падыйшоў да бюрка, выстраліў колькі разоў і хутка выйшаў. Усё гэта трывала некалькі хвілін. Я, перапалоханая, у роспачы, падбегла да Францішка, які паміраў ужо ў крэсьле. У яго кроў лілася з галавы на ўсе бакі. Суседзі памаглі мне паклікаць паліцыю."

Гэтак маскоўская куля адабрала жыцьцё вялікага патрыёта ды выдатнага драматурга і пісьменьніка адраджэнскага пэрыяду, колькісот крокаў ад месца, дзе восемдзесят гадоў перад тым маскоўская шыбеніца адабрала жыцьцё Кастуся Каліноўскага.

Пахавалі мы Аляхновіча на пратэстанцкім магільніку на Панарскай вуліцы, на горцы, адкуль відна ўся Вільня, якую Франук так любіў. Мне прыпала на паховінах сказаць разьвітальныя словы прыяцелю Франуку. На магіле паставілі малы дзеравяны крыж.

Пасьля Немцы з Гэбітскамісарыяту сказалі нам, што забойца быў злоўлены й зьліквідаваны. Гэта быў, быццам-бы камуніст, з тыповым лятувіскім прозьвішчам, прысланы з Налібоцкае пушчы на загад Масквы. Ці запраўды савецкі агент быў злоўлены, ці Немцы выдумалі гэтую вэрсію, мы ня былі пэўныя.

Б.Г.

ПРА БЕЛАРУСЬ У АМЭРЫКАНСКІМ ДРУКУ

У газэце „Чыкага Сан-Таймс" (14.II.84) зьмешчаны ліст сп-ні Веры Рамук, сакратара Беларускага Каардынацыйнага Камітэту Чыкага, аб тым, што гэта памылка — называць Савецкі Саюз „Расеяй". Аўтар ліста піша, што СССР складаецца зь 15-х рэспублікаў, зь якіх 14 рэспублікі не-расейскія. І гэтак як няправільна называць Злучаныя Штаты імём аднаго найбольшага штату, гэтак-жа памылкова называць Савецкі Саюз „Расеяй". Сп-ня Рамук прапануе, каб, пішучы пра падзеі й асобаў з Савецкага Саюзу, газэта падавала, у якой рэспубліцы падзея адбылася або хто зь якое рэспублікі паходзіць.

У газэце „Чыкага Сан-Таймс" за 6 лютага сёлета зьмешчаная, зробленая агенцтвам Асошыэйтэд Прэс, фатаграфія беларускага мастака Мікалая Пушкара з гор. Мазьгра. Сп. Пушкар сфатаграфаваны

(Працяг на б. 4-й)

НЭМЭЗЫДА

Ад дзён, калі вастогу сьцены
Глядзелі, як я рэзаў вены
Аськепкам вышчарбленым шкла;
Як маці ад Слуцка ў Менск ішла:
„Дзе тут вастрог?" — у мянчан
пытала,
На „свиданьи" мяне не пазнала:
Ад катаваньня і нуды
Быў я чорны і худы . . .
Ад тых часоў мае пакуты
Паўсталі супраць катаў лютых.
І лёс куды-б мяне ні кідаў,
Ішла са мною Нэмэзыда.
І будзе йсьці помсты багіня,
Пакуль чырвоны кат ня зьгіне.

1984 г.

Міхась Кавыль

ПАДЗЯКА

Ад шчырага сэрца дзякую ўсім сваім сябром і знаёмым, што прывіталі мяне з 81-мі ўгодкамі майго жыцьця.

Вінцэнт Жук-Грышкевіч

ПАДЗЯКА

Ня маючы магчымасьці адказаць асабіста маім прыяцелям з усіх куткоў сьвету, якія прыслалі свае прывітаньні з нагоды дваццаць пятых угодкаў майго сьвятарства, хачу хоць у гэты спосаб падзякаваць ім ад шчырага сэрца і запэўніць, што ўсе яны ў маіх думках і малітвах.

Я вельмі ўдзячны ўсім за грашовыя ахвяры, якія я перадаў на Беларускую Бібліятэку і Музэй імя Францішка Скарыны: хай яны служаць справе захаваньня духоўных скарбаў беларускага народу і сьветлай памяці заснавальніка Бібліятэкі, Біскупа Часлава Сіповіча, якому, пасьля Бога, я найбольш абавязаны маім сьвятарскім пакліканьнем.

Дзякуючы яшчэ раз за ўсё, прашу не забываць у сваіх малітвах мяне і ўсіх беларускіх сьвятароў, каб мы маглі дастойна выконваць ускладзеныя на нас Богам абавязкі. Трэба асабліва маліцца за новыя сьвятарскія пакліканьні, каб слава Імя Божага заўсёды жыла і мацнела сярод беларускага народу.

а. Аляксандар Надсон

„БЕЛАРУСКІ ДЗЕНЬ" У ЧЫКАГА

Губэрнатар штату Іліной Джэймс Томсан і мэр гораду Чыкага Гарольд Вашынгтон, з нагоды 66-х угодкаў абвешчаньня Незалежнасьці Беларусі, адмысловымі граматамі абвесьцілі дзень 25 сакавіка 1984 г. „Днём Беларускае Незалежнасьці" у штаце Іліной і горадзе Чыкага. У дзень 25 сакавіка ля ратушы Чыкага быў вывешаны беларускі нацыянальны сьцяг.

СУСТРЭЧА З ПРЭМ'ЕРАМ

У Мэльбурне (Аўстралія) 28 студзеня сёлета ў Польскім Доме адбылася сустрэча прэм'ера польскага экзыльнага ўраду сп. К. Сабата з прадстаўнікамі розных арганізацыяў суседніх з Польшчаю народаў, у тым ліку й Беларусаў. Беларускі прадстаўнік сп. М. Н. добра ведамы польскаму прэм'еру яшчэ зь першых паваенных гадоў, праведзеных у Лёндане. Паколькі ня было магчымасьці на першым спатканьні пагаварыць даўжэй аб беларуска-польскіх праблемах, адбылася другая сустрэча 30 студзеня ў мэльбурнскім гатэлі „Шато", дзе сп. Сабат і ягоная жонка затрымаліся на час пабыту ў Вікторыі. Гутарка прайшла ў сардэчнай атмасфэры. Беларускі прадстаўнік перадаў Прэм'еру Сабату артыкул пра Беларусь і Беларусаў Аўстраліі ды ў гутарцы закрануў справы беларуска-польскага супрацоўніцтва. Абодвы бакі пагадзіліся, што супрацоўніцтва гэтае, асабліва на вышэйшым узроўні, недастатковае ды што пажадана было-б яго ўзмоцніць. У сваіх афіцыйных выступленьнях перад аўдыторыямі й праз радыё Прэм'ер Сабат падкрасьляў, што ягоны ўрад выказваецца за поўнае супрацоўніцтва з усімі суседзямі Польшчы, якія маюць права на незалежнасьць, у тым ліку й Беларусамі.

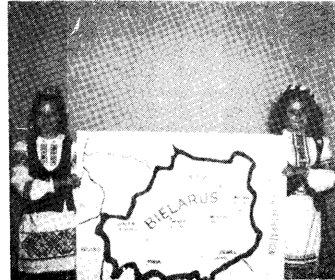
М.Н.

НА КАЛЯДНЫМ ФЭСТЫВАЛІ У ЧЫКАГА

Калядны фэстываль у Музэі Навукі й Індустрыі трываў ад 19-га лістапада 1983 г. па 8-га студзеня сёлета. Больш за 900 тысячаў асобаў наведалі фэстываль, што ўключаў у праграме, апрача ялінкаў і батлейкаў 40 этнічных групаў, калядныя паштоўкі ды розныя нацыянальныя стравы ў рэстаране музэю, прымеркаваныя да калядных кулінарных традыцыяў розных краінаў. Наш удзел у фэстывалі быў арганізаваны Беларускім Каардынацыйным Камітэтам Чыкага.

Беларуская ялінка вызначалася сваймі непаўторнымі аздобамі, выкананымі ў апрычоных дысэнях ды зыркіх калёрах. Новыя саломкавыя арнамэнты ў жывых калёрах надавалі ёй асаблівую прываблівасьць.

Беларуская калядная праграма (26.XI) пачалася дакладам Янкі Рамука, студэнта інжынерыі, зь дзьвюх частак. Спачатку дакладчык гаварыў пра Беларусь: геаграфію, гарады, жыхарства, абвешчаньне Незалежнасьці. У часе дакладу дзьве дзяўчынкі ў нацыянальных касьцюмах трымалі вялікую карту Беларусі на сцэне. Трэба за-

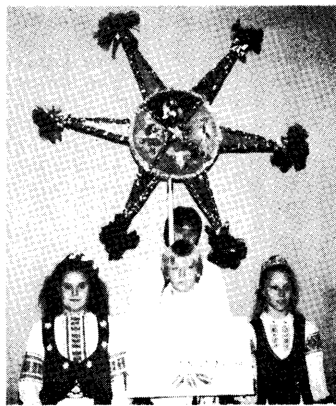

(Фота Янкі Рамука)

цеміць, што публікі сабралася даволі шмат, хоць гэта быў будзённы дзень. Пасьля першай часткі дакладу быў паказаны культурны фільм.

У другой частцы дакладу Янка Рамук падрабязна апісаў калядныя звычаі, асабліва сьвяты вечар-куцьцю, расказаў пра калядоўшчыкаў, калядаваньне. У гэтым мамэнце на сцэну выйшлі зь вялікай каляднай зоркай двое дзяўчат і двух хлапцоў у беларускіх нацыянальных строях, якіх гледачы сустрэлі бурнымі воплескамі.

Далей дакладчык расказаў з гумарам пра варажбу ў калядны вечар, асабліва дзяўчат, зацікаўленых у жаніцьбе, ды іншыя звычаі, што захаваліся на Беларусі.

(Фота Янкі Рамука)

У пятніцу 23 сьнежня радыястанцыя Дабл'ю-Сі-эЛ-аР у Чыкага перадавала калядныя праграмы 35 этнічных групаў, запісаных на істужку ў часе пазалеташняга каляднага фэстывалю ў музэі. Сярод іх была й беларуская праграма, у якой урачыста й плаўна гучэлі беларускія калядкі. Гэтая шасьцігадзінная праграма была паўтораная 25-га сьнежня. Прыемна было слухаць у масавай праграме свае родныя калядкі, што кранаюць глыбака сэрца сваім зьместамі і мілагучнымі мэлёдыямі. Паводля інфармацыі ўкладальніка гэтае праграмы, яна перадавалася ў часе каляднага сэзону шмат якімі амэрыканскімі радыястанцыямі ў розных гарадох краіны.

Як казалі прыватна кіраўнікі музэю, нашая ялінка была вельмі арыгінальная й найпрыгажэйшая з усіх. Падобна выказваліся й шмат якія наведвальнікі. Тэлевізійная станцыя Сі-Бі-эС коратка паказала нашую прыгажуню-ялінку ў сваёй перадачы. Дарэчы, гэта ўжо шосты год запар як нашая ялінка красуецца ў музэі, выконваючы сваю ролю музы каляднага мастацтва.

Трэба выказаць падзяку сп-ні Люні Бяленіс, як спэцыялісты ў саломкавым мастацтве, сп-ні Веры Рамук за наладжаньне каляднай праграмы, Янку Рамуку за інфармацыйны даклад, сп. Ніку Жызьнеўскаму за фільм, дзяўчатам Наталцы Салерна-Пап і Мішэл Кэр ды братом Міхасю й Юрку В-Б за ўдзел у каляднай праграме. Падзяка належыцца таксама за ўбор ялінкі: сп-тву Бяленісам, сп-ням Ірэне Пануцэвіч і Эўдакіі Жызьнеўскай ды сп-тву Зофіі й Аўгену Пілецкім.

Вітаўт Рамук

ЭЎРАПЕЙСКАЯ ГРУПА СУВЯЗІ

Эўрапейская Група Сувязі (ЭГС), з цэнтрам у Лёндане, дзеіць ужо блізу пятнаццаць гадоў. Мэта ЭГС — дакумэнтаваць ды інфармаваць падзеі ў Усходняй Эўропе і СССР. ЭГС мае сталыя сувязі з брытанскімі ўрадавымі ўстановамі, журналістамі й акадэмічнымі коламі, бярэ актыўны ўдзел у выбарах Эўрапейскага Парлямэнту. У склад ЭГС уваходзяць прадстаўнікі ад Альбаніі, Арменіі, Баўгарыі, Беларусі ды іншых эўрапейскіх народаў (усіх 14). Апошнім часам наладжваюцца сувязі з прадстаўнікамі мусульманскіх рэспублікаў СССР, хоць яны й знаходзяцца паза Эўропай.

Эўрапейская Група Сувязі падтрымвае Інтэрнацыянал Супраціву, створаны зь ініцыятывы былога вязьня савецкіх турмаў Уладзімера Букоўскага, які ў ЭГС займае становішча заступніка старшыні.

ЭГС пачала сэрыю брашурных публікацыяў пра нацыянальныя меншыні Савецкага Саюзу. Адна гэткая брашура выйшла летась — „Статыстыка нацыянальнасьцяў Савецкага Саюзу", апрацаваная латыскім прадстаўніком др. Андрысам Абакуксам, а другая выйшла сёлета — „Нацыянальнае пытаньне ў Савецкім Саюзе", апрацаваная украінскім прадстаўніком Канстантынам Зэлэнкам.

Сёлета 21 лютага ў будынку Палаты Прадстаўнікоў у Лёндане перад сябрамі ЭГС выступіў з дакладам на тэму „Праблемы таталітарызму: амэрыканскае гледзішча" член дэлегацыі ЗША у Аб'еднаных Нацыях Карл Гершман. Па дакладзе адбылося прыняцьцё ў Латыскім Народным Доме.

Ад часу стварэньня ЭГС Беларусаў у ёй прадстаўляе сп. Павал Сіповіч, які выконвае абавязкі скарбніка Групы.

МАЛАЯ КРОПЕЛЬКА

Дзякуючы пачуцьцю гонару за сваю спадчыну (узмоцненаму ў ладнай меры ўдзелам у танцавальным гуртку „Васілёк"), Тацьцяна Шульжыцкая здолела пераканаць сваіх сяброўак із Стуарцкае Сярэдняе Школы ў Прынстане, каб яны прадстаўлялі Беларусь на ўсеамэрыканскай канфэрэнцыі „Мадэль Арганізацы Аб'еднаных Нацыяў", якая адбылася ў Вашынгтоне.

Ініцыятыва Тацьцяны — гэта кропелька ў акіяне. Але трэба даражыць гэтым. Кожнаму ведама, што акіян складаецца з кропляў.

Тацьцяна выказвае падзяку сп-ні Галіне Русак зь Нью Брансьвіку, якая вельмі ахвоча прысьвяціла свой час і наведала Тацьцяніну школу ды зрабіла вельмі цікавы даклад пра Беларусь, ілюстраваўшы яго шмат якімі слайдамі. Гэта быў памысны й прыгожы спосаб азнаёміць вучняў Стуарцкае Сярэдняе Школы зь Беларусяй.

Прынстанская газэта „Таўн Топікс" (за 29 лютага сёлета), падаючы пра ўдзел вучняў мясцовае школы ў канфэрэнцыі ў Вашынгтоне, зьмясьціла фатаздымак групы вучаніцаў, якія прадстаўлялі Беларусь.

Аляксандра Шульжыцкая

„ЗВАЖАЙ" № 1(33), 1984

У нумары:

Артыкул „Банальнасьць зла"; арт. др. В. Сянькевіча „У 190-я ўгодкі антымаскоўскага паўстаньня ў Беларусі" (Т. Касьцюшкі); рэцэньзія на кнігу Эндру Кокбэрна „Пагроза"; вэтэранская хроніка; фінансавая справаздача часапісу; ілюстрацыі.

85-ГОДЗЬДЗЕ К. БУЙЛА

У студзені сёлета Канстанцыі Буйла, аўтару найбольш папулярнае беларускае песьні „Люблю наш край", споўнілася 85 год жыцьця. Жыве цяпер паэтка ў Маскве. Карэспандэнтка газэты „Голас Радзімы" Дыяна Чаркасава наведала яе і гэтак апісвае паэтку: „Перада мной была прывабная жанчына зь нейкім прасьветленым тварам, на якім блішчэлі, жылі, сьмяяліся вочы, рухі былі энэргічныя, а голас, як і раней, малады і звонкі".

З нагоды юбілею паэткі людзі засыпалі яе тэлеграмамі, лістамі, паштоўкамі. Шмат было прывітаньняў зь Менску, Вільні ды іншых гарадоў. Прыйшла паштоўка ад групы дзяцей, сяброў літаратурнага клюбу з далёкага гораду Арцем'еўску. Зьявіўся й карэспандэнт Беларускага радыё й тэлябачаньня ў Маскве ўзяць інтэрвію. „Не магла адмовіць, — сказала паэтэса, — а цяпер хваліюся, так, як перад кожнай сустрэчай, бо не магу прыняць чалавека так, як хачу: каб стол ламаўся ад ежы, каб госьцю зручна ў мяне было. Сіл не хапае завіхацца. Я-ж Беларуска, а Беларусы ўсе вельмі гасьцінныя: любяць напаіць, накарміць".

Згадка пра Беларусь павяла Канстанцыю Буйла ў мінулае, калі яна, дзяўчо яшчэ, пачынала настаўнічаць, паехала на сваю першую працу ў вёску Чаўшклі пад Лідай. Запамяталася ёй тады на ўсё жыцьцё, кажа яна, адна вясковая кабета — Беларуска, якая прывяла яе, адубелую й галодную да сябе ў хату, дала цёплую хустку, валёнкі, наліла гарачае капусты з баранінай. „Больш за ўсё мне тады патрэбны былі, прыгадвае К. Буйла, — ласка, спагада і добрае слова. І ўсё гэта я знайшла". „Наш беларускі народ, — кажа паэтка, — надзвычай чулы, надзвычай душэўны і ў тойжа час цьвёрды й мужны".

На пытаньне карэспандэнта Беларускага радыё пра знаёмства з Купалам і Коласам Буйла адказала: „З Купалам мы сябравалі і былі на 'ты'. Ён быў мне блізкі як паэт сваім лірызмам, цьвёрдай, але і пяшчотнай манерай пісьма. Купала блізкі мне сваёй надзвычайнай народнасьцю. Яго вершы, як набат. Я так іх разумела, таму і прысьвяціла Купалу *свой верш 'Звон'*".

Зь Якубам Коласам у Буйлы было менш сустрэчаў. Колас быў, сказала яна, чалавекам зусім іншага складу, як Купала. Паэтка прыгадала, як на нейкім вечарынцы яна падала Коласу, які сядзеў сумны за сцэнай, запіску з запытаньнем: „Дзядзька, што выражаюць Вашы вочы?". На што тут-жа дастала адказ:

Мой зрок, як лёд халодны.
Гарыць тады ён толькі,
Калі накормлены галодны
І гэтаца людзкія болькі.

Гэта быў адказ чалавека, зазначыла К. Буйла, які шмат перажыў, шмат пакутаваў.

Пра свае вершы паэтка сказала, што ў іх — „усё маё жыцьцё, мая пакута й радасьць, думкі й назіраньні, пачуцьці да розных людзей, да Радзімы, да Беларусі". Яна выказала задаваленьне з прычыны выданьня нядаўна ў Менску двухтомавіка ейных твораў.

Хоць Канстанцыя Буйла жыве ў Маскве, сэрца ейнае зь Беларусяй. „Я ня толькі мову захавала, — кажа яна, — я захавала памяць аб Беларусі настолькі вострa і ярка, што бяссонньмі начамі я блукаю сьцежкамі майго дзяцінства то каля возера, то каля Ісланы. Здаецца, чую пах волькі, горкіх траваў над рэчкай, ці як дубы пахнуць пасьля дажджу".

Пра што піша цяпер свае вершы аўтар песьні „Люблю наш край"? — „Пра жыцьцё і яго сэнс, пра блізкіх мне людзей, некаторых ужо і ў жывых няма, а больш за ўсё пра Беларусь. Яна для мяне штосьці такое роднае, блізкае, крэўнае маё, што я не магу сябе адарваць ад яе. Ёй я гавару пяшчотныя, ласкавыя словы, і ўсё-ж, здаецца, няма такіх, якімі магла-б я выказаць ёй сваю бязьмежную любасьць".

З. Ст.

МАСТАЦКАЯ ВЫСТАЎКА

У саўт-рывэрскім Беларускім Цэнтры 11 сакавіка сёлета старшыня Культурнага Таварыства паэт Янка Золак адчыніў адзінаццатую з чаргі мастацкую выстаўку, якая працягнулася да 13 сакавіка.

У кароткім слове Янка Золак з жалем адзначыў, што сёлетняя выстаўка бяднейшая за папярэднія. І з гэтым трэба цалкам згадзіцца. Чаму яна бяднейшая, Янка Золак сказаў, але не адзначыў, у чым ейная бяднейшасьць.

Мне думаецца, колькасьцяй экспанатаў яна не бяднейшая за папярэднія, а вось пра хварбы гэтага ня скажаш. Хварбы патускнелі, бо маляваліся карніцы дзесяць і болей гадоў таму, за выключэньнем „Сьвіцязянак" Людмілы Махнюк, трох малюнкаў Монікі Даніловіч ды карціны, якую я ўмоўна назваў „Трапятаньне", Надзі Кудасавай. Да гэтага выключэньня трэба аднесьці фатаграфіі (ажно трыццаць) А. Сільвановіча ды кераміку Валі Рагалевіч, расьпісаную беларускім арнамэнтам, а яшчэ вышываньне.

Я ня экспэрт у мастацтве, а таму адзначу толькі тое, што прыцягнула маю ўвагу. Прызнацца, усё, і патускнелае і непатускнелае, вабіць сваёй адменнасьцю і задумай, агульна-чалавечай тэматыкай, як скажам, малюнкі прыроды Барысаўца, Іды Батэрворт, Монікі Даніловіч, Ірэны Рагалевіч-Дутко, Надзі Кудасавай, Алега Махнюка, мадэрныя малюнкі Алісы Махнюк, „кубізмы" Ст. Тамары, дэкаратыўны мадэрнізм Галіны Русак.

Але найболей мяне зацікавілі творы зь беларускай тэматыкай; выразаны вобраз маці Алега Махнюка, *ягоныя-ж* зробленыя з мэталю „Кіяшы", „Калодзезь" і іншыя рэчы; фатаграфіі А. Сільвановіча беларусачак у нацыянальных уборах; васілёчкі на абрусах Е. Грэбень ды вышыты матушкай Вялікай (Канада) Хрыстос са словамі „Кресту Твоему покланяемся, Владыко." Праўда, так і хочацца зазначыць: калі-ж мы пачнём вышываць „Крыжу Твайму пакланяемся, Валадар"?

Асобна трэба адзначыць „Сьвіцязянкі" вельмі здольнай Льдмілы Махнюк. Хто ня быў і ня збіраецца быць на высгаўцы, уявеце сабе месячную ноч і дзяўчатап, якія абняўшыся адна з аднэй, танцуюць. Але гэта, як вытлумачыла мне мастачка, дзяўчаты няжывыя. Яны, як кажа легенда, утапіліся ў Сьвіцязі і вось выходзяць з вады, каб успомніць сваю маладосьць...

Да недахопаў выстаўкі трэба аднесьці тое, што „ня ўсьпелі разаслаць запросіны", як сказала мне Надзя Кудасава, а таму і людзей сабралася на адкрыцьці ня вельмі шмат.

Міхась Кавыль

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

Паважаны Спадар Рэдактар,

Не адмоўце зьмясьціць гэты ліст у Вашай газэце.

У газэце „Голас Радзімы", пачынаючы з № 3 ад 19 студзеня сёлета, пачалі зьяўляцца, пад загалоўкам „За Ля Маншам, сярод Беларусаў", урыўкі з „Англійскага дзёньніка" Адама Мальдзіса, дзе ён апісвае свае ўражаньні з побыту ў Англіі ад 25 кастрычніка да 24 сьнежня 1982 году. Аўтар зь вялікай сардэчнасьцю піша пра Беларускую Бібліятэку і Музэй імя Францішка Скарыны ў Лёндане, дзе ён жыў і займаўся навуковымі пошукамі. Нажаль, ён часта ня мог устрымацца ад спакусы пісаць у форме гутаркі со мною і зь іншымі асобамі.

Форма гутаркі ў нарысе або артыкуле вельмі прывабная: яна уносіць жыцьцё і стварае ўражаньне аўтэнтычнасьці. Адначасна, аднак, яна выклікае паважныя засьцярогі. Нагул выкарыстоўваньне вестак, пачутых у прыватнай гутарцы — справа далікатная і вымагае такту і абачлівасьці, каб не разьвітацца з магчымасьцю свабоднага абмену думкамі між сябрамі. Калі-ж нехта цытуе ў друку словы іншай асобы (і то безь яе ведама), то ягоным абавязкам — захаваць іхную аўтэнтычную форму, не зьмяняючы, не дадаючы нічога ад сябе. Бязумоўна, гэта было што немагчыма, калі словы цытуюцца з памяці, а не з запісаў, зробленых падчас самой гутаркі. Таму прыходзіцца дзіву дацца, як гэта было магчыма перадаць так дакладна тое, што гаварылася, скажам, ідучы па людной лёнданскай вуліцы, або седзячы ў рэстаранe з Гаем Пікардам і каштуючы чэшырскі сыр.

Ці можна ўспомніць усё, што гаварылася ў прыватнай гутарцы больш, чым год раней? Дзеля гэтага я не намерваюся тут даказаць немагчымае. Хачу толькі даць колькі прыкладаў таго, чаго я ў ніякім выпадку ня мог сказаць. Вось хоць бы, будучы старшынём Бібліятэчнай Рады і ведаючы яе склад (усяго дзевяць асобаў), я ня мог сказаць, што ў яе ўваходзяць „два манахі-марыяне" (гл. „Голас Радзімы", № 4, 26.1.1984, б. 5): у тым часе ў Радзе быў толькі адзін Марыянін, сьв. пам. а. Фэлікс Журня. Дый я ніколі ня ўжыў-бы выражэньня „манахі-марыяне". Крыху ніжэй там-жа мне прыпісваюцца наступныя словы ў дачыненьні да адкае асобы: „... грошы на музэй і бібліятэку — як наш прыкладны парафіянін — дае!"

Як сьвятар і бібліятэкар, я сьвядамы маіх падвойных абавязкаў і стараюся іх ня зьмешваць. Прыведзеныя вышэй словы гучэлі-б недарэчна ў маіх вуснах, бо ніхто ня ведае лепш за мяне, што падтрымка бібліятэкі ня робіць некага прыкладным парафіянінам і што, з другога боку, прыкладны парафіянін ня мае абавязку падтрымліваць бібліятэку, хіба што ён таксама — прыкладны Беларус.

Дарэчы, асоба, аб якой гутарка і якую лічу маім прыяцелем, ня мой парафіянін.

А вось яшчэ адзін прыклад. Пражыўшы больш за трыццаць гадоў у Англіі, думаю, што ведаю розьніцу між „пабам" (pub — піўная, карчма) і клюбам. Таму я ў ніякім выпадку ня мог назваць „пабамі" беларускія грамадзкія клюбы у Брадфардзе і Манчэстары (гл. тамжа). Між іншага, з усёй „цытаты" чытач можа вынесьці ўражаньне, быццам прыбыткам з гэтых клюбаў і іншай беларускай грамадзкай уласнасьці ў Англіі (дамы, гаражы) ідзе на ўтрыманьне Бібліятэкі імя Францішка Скарыны. У спраўданасьці ўсе яны — уласнасьць Згуртаваньня Беларусаў ў Вялікабрытаніі, якое ўжывае прыбыткі зь іх на розныя добрыя мэты (выдавецтва, канфэрэнцыі і г.д.). Бібліятэка, апрача некалькіх прынагодных ахвяраў, грашовай дапамогі ад Згуртаваньня не атрымлівала і не атрымлівае.

Ёсьць адна справа, якой не магу прамінуць маўчаньнем. Як можна было спадзявацца, у нас не абыйшлося без гутаркі пра камунізм і мае адносіны да яго. Наколькі памятаю, я сказаў, што аргумэнты палітычнага і эканамічнага парадку — не галоўныя прычыны, чаму не магу пагадзіцца з камуністычнай сыстэмай. Думаю, што гэта гучыць крыху інакш, чым калі-б я сказаў: „... Што датычыць вашай палітыкі, то я відаць, мог-бы не прыняць і эканоміку таксама" (гл. „Голас Радзімы", № 5, 2.2.1984, б. 5).

Прыведзеных прыкладаў досыць, каб паказаць, што неабавязкова ўсё было так, як апісана ў „Дзёньніку". Caveat lector!

Ня ведаю, што яшчэ прынясуць наступныя ўрыўкі зь „Дзёньніка", і ня маю намеру займацца імі. Калі-б ішло толькі пра мяне, то я і цяпер прамаўчаў-бы.

Спадзяюся, што Адам Мальдзіс зразумее мяне добра і ўспрыме сказанае мною не як дакор або крытыку, але як сяброўскую заўвагу.

Карыстаю з нагоды, каб сказаць, што ў мяне засталіся як найлепшыя ўспаміны з побыту Мальдзіса ў Лёндане і што я маю вялікую павагу да яго, як да аднаго з найбольш выдатных дасьледчыкаў беларускай літаратуры. Бібліятэка і Музэй імя Францішка Скарыны будзе лічыць за гонар, калі і ў будучыні зможа служыць сваімі фондамі яму і ўсім, каму дарагі лёс беларускай культуры.

Лёндан, 14 лютага 1984 г.

З глыбокай павагаю
а. Аляксандар Надсон
Дырэктар Беларускай
Бібліятэкі і Музэй
імя Францішка Скарыны
ў Лёндане

„ЖУРНАЛ БЕЛАРУСАВЕДЫ"

(Купала-коласаўскі нумар)

Новая кніга англамоўнага „Журналу Беларусаведы", выдаванага ў Лёндане Англа-Беларускім Таварыствам, датаваная 1982 годам, складаецца з матар'ялаў канфэрэнцыі 1982 году, прысьвечанае 1000-годзьдзю ад нараджэньня Купалы й Коласа. На ўступе да кнігі ейны рэдактар Пітэр Майо інфармуе карэстка пра купала-коласаўскі сэмінар, ягоных удзельнікаў да закранутую імі тэматыку.

Далей ідуць артыкулы-даклады. Гісторык літаратуры Ант. Адамовіч прасочвае станаўленьне ідэі адраджэньня Беларусі, праз адраджэньне перш-наперш мовы й літаратуры, ад 1882 году да нашых дзён.

Даклад прафэсара Варшаўскага Ўнівэрсытэту Алеся Баршчэўскага напісаны на тэму „Рамантычныя элемэнты ў Коласавым 'Сымоне-Музыку'". Аўтар аналізуе тэмы прыроды, музыкі, каханьня, а таксама тэму нацыянальнае й сацыяльнае сьведамасьці.

Прафэсар Лівэрпульскага Ўнівэрсытэту Арнольд МакМілін разглядае купала-коласаўскі рукапісны фонд лёнданскае Беларускае Бібліятэкі. Фонд гэты даволі багаты. Артыкул ілюстраваны факсымільнымі адбіткамі Купалавых і Коласавых твораў.

Мастак Барыс Забораў, які колькі год таму выехаў зь Беларусі й цяпер жыве ў Парыжы, у сваім артыкуле пад заг. „Купала й Колас вачыма мастака" расказвае, як ён падыходзіў да ілюстраваньня некаторых твораў гэтых двух беларускіх клясыкаў.

У кнізе зьмешчаныя таксама дзьве рэцэнзіі: адна на выданы ў ЗША зборнік успамінаў пра Купалу й Коласа (пад рэд. А. Калубовіча), а другая на невялікае менскае выданьне Купалавых вершаў у паангельску.

БЕЛАРУСКІЯ ЛЯЛЬКІ Ў ПАРЫЖЫ

Вялікая й прыемная неспадзеўка спаткала беларускага падарожніка, які меў шчасьце наведаць слаўны парыскі Музэй Чалавека ўлетку 1983 году. Сярод 850 лялек, што станавілі міжнародную выстаўку (ад 29 чырвеня да 16 кастрычніка) — пад назовам „Лялька" — забаўка, лялька — адбітак жыцьця" — Беларусь заняла належнае месца ў ліку іншых народаў сьвету. Пяць лялькаў прадстаўлялі нашу краіну. Апрача гэтых экспанатаў, у аддзеле фатаграфіяў можна было пабачыць здымак пары лялькаў у нацыянальных строях, падораных Беларусамі Бэльгіі бэльгійскаму каралю ды будучай каралеве з нагоды іхнага шлюбу.

Беларускія экспанаты былі аднымі з найцікавейшых, і арганізатары выстаўкі прыдзялілі ім ці мала ўвагі. Сьветчыць аб гэтым і факт, што фільм, які высьвятляўся бесьперапынна падчас выстаўкі ў асобнай залі, быў у ладнай меры прысьвечаны беларускім лялькам. У ім паказвалася, як беларуская маці робіць ляльку, расказваючы малой дзяўчынцы, што стаць пры ёй, усе „сакрэты" майстраваньня. Таксама ў каталёгу выстаўкі (POUPPE JOUET — POUPPE REFLET, Exposition présentée au Musée de l'Homme par le Laboratoire d'Ethnologie, Muséum National de l'Historie Naturelle, Paris 1983, pp. 120) беларускім лялькам прысьвечаная цэлая бачына. З каталёгу даведваемся, што лялькі на Беларусі робяць маткі, бабулькі, старэйшыя дзяўчаткі, а пасьля й меншыя. Гэтак пачынаецца рыхтаваньне да жыцьця, да функцыяў жанчыны, будучае маці, гаспадыні.

Далей у каталёзе паясьняецца:

Першая „ляля", якую атрымоўвае дзіцё, робіцца выключна з палатна, якое раней ужывалася да ежы: сурвэткі, накрыўкі на цеста і г.д. Галоўка напіхаецца тканінай і завязваецца. Дзіцё можа браць яе ў рот, забаўляцца. Яе лёгка разрабіць, каб можна было часта мыць.

Перад тым як пачаць рыхтаваць ляльку, маці не забываецца зрабіць закліканьні, каб прагнаць злыя духі.

Крыху пазьней дзіцё атрымоўвае такую-ж ляльку, толькі большую ды з чырвонай істужкай, якая сьцеражэ яго ад усяго нядобрага, бо-ж чырвоны колер — колер жыцьця й сьвятла.

Калі дзіцё падрастае і ўжо пачынае хадзіць, яно атрымоўвае ляльку, адзетую так, як і яно, з кашуляй і вытканым поясам. Рысы-ж твару вышываюцца каляровымі ніткамі.

Пасьля лялькі робіцца больш дасканалыя: яны маюць вышытую кашулю, спадніцку, хвартушок, валасы зь лёну, завязаныя істужкай, і часамі пацеркі. Нарэшце, каб быць такой як мама, дзяўчынка атрымоўвае або й сама робіць „дзіцятка", якое яна можа мыць, калыхаць, пераапранаць ды якому можа рабіць вопратку, і гэткім чынам вучыцца кроіць, шыць і вышываць.

Пад тэкстам чытаем: „Лялькі прыгатавала й паясьненьні падала спіна Ніна Абрамчык. 1983".

Як даведваемся, у парыскім Музэі Чалавека ад 30-га лістапада да 3-га сьнежня летась адбылася трохдзённая канфэрэнцыя, прысьвечаная тэме лялькаў. У ёй узялі ўдзел ведамыя францускія этнолягі ды спэцыялісты галіна веды, набліжаных да этналёгіі. Як сказана ў праграме канфэрэнцыі, даклад на тэму „Лялькі на Беларусі" 1-га сьнежня чытала этноляг Ніна Абрамчык.

Івонка Сурвіла

ПРА БЕЛАРУСЬ...

(Працяг з б. 3-й)

із сваймі камічнымі фігуркамі з гліны, вырабам якіх, па словах газэты, мастак „працягвае фальклёрныя традыцыі беларускага народу".

У газэце „Нью Ёрк Таймс" за 21 лютага сёлета (як і ў іншых газэтах, прыкладам, у клüўлендзкай „Плэйн Дылер" за тую самую дату) было зьмешчанае паведамленьне Асошыэйтэд Прэс з Масквы аб тым, што ў Менску ў часе рамонту старога будынку былі знойдзеныя 73 фатаграфіі 50-гадовай даўнасьці брытанскага пісьменьніка Джорджа Бэрнарда Шоў. Як яны туды трапілі, ніхто ня ведае. Магчыма, што Шоў падараваў іх некаму ў часе свайго праезду праз Беларусь у Маскву ў 1931 годзе. Фатаграфіі перададзеныя Беларускаму Музэю Літаратуры й Мастацтва.

У газэце „Джэркал-Канстытушэн", што выходзіць у гор. Атланьце ў штаце Джорджыя, у адным із студэнскіх нумароў, зьмешчаны артыкул супрацоўніка Беларускае рэдакцыі радыё „Свабода" Базыля Фрэйдкіна аб шырокай вайне, што вядзецца ў эфіры паміж Савецкім

(Заканчэньне на б. 6-й)

„БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА" № 27-28, 1983

У нумары:

Верш Янкі Золака „Мая Беларусь"; арт. „65 год абвешчаньню незалежнасьці БНР"; тэкст мэмарыялу (паангельску, падпісанага М. Сенькам і І. Касяком) пра паклёп на амэрыканскіх Беларусаў у тэлеперадачы станцыі Сі-Бі-эС пра беларускіх „калябарантаў"; тэкст паангельску артыкулу карэспандэнта Гэбрэйскага Тэлеграфнага Агенцтва Чарльса Алена пра кнігу Дж. Лофтуса „Сакрэт 'Беларусі'"; арт. І. Касяка, паангельску, „Паняволенне Беларусі савецкай Расеяй"; арт. А. Калубовіча „Праф. Вацлаў Іваноўскі й Беларуская Рада Даверу"; працяг паэмы М. Кавыля „Непакорныя"; новыя вершы М. Сяднёва з цыклю „Жалейка"; працяг дакумэнтальнае аповесьці А. Саковіч „Паміж Сцылай і Харыбдай"; арт. І. Касяка „Прататкол Другога Ўсебеларускага Кангрэсу"; паэма Я. Юхнаўца „Адам і Ева"; тэкст перадачы радыё „Свабода" пра папярэдні нумар часапісу „Беларуская Думка"; некралёгі (сьв. пам. А. Баргановіч і Я. Цупрык); фінансавая справаздача часапісу „Б.Д."; хроніка; ілюстрацыі.

Выдавец часапісу „Б.Д." — Беларускае Выдавецкае Таварыства ў Саўт Рывэры, штат Нью Джэрзы, ЗША.

ВЫКЛЮЧЭНЬНЕ БССР З ААН?

Кангрэсмэн із штату Аляска Дон Янг зьвярнуўся лістом (датаваным 1.III.84) да сваіх калегаў у Кангрэсе ЗША з заявою, што членства Беларусі і Ўкраіны ў ААН, як быццам-бы „свабодных і незалежных дзяржаваў", гэта — „гістарычная анамалія, і нельга дазволіць, каб яна трывала далей".

Кангрэсмэн Янг нагадвае ў сваім лісьце, што ў 1945 годзе, калі разглядалася пытаньне членства заснаваных тады Аб'еднаных Нацыяў, Сталін хацеў, каб голас у ААН мела кожная з тагачасных 16 савецкіх рэспублікаў. У моц гэтае лёгікі, кажа кангрэсмэн Дон Янг, Амэрыка мусіла-б мець 50 галасоў у ААН, голас для кожнага штату. Прэзыдэнт Рузвэльт паставіўся супраць савецкага дамаганьня, але Сталін, нарэшце, змусіў Рузвэльта згадзіцца на членства Беларусі і Украіны. Рузвэльт згадзіўся на гэта, каб захаваць саюзьніцтва ў вайне супраць Нямеччыны.

(Заканчэньне на б. 6-й)

СЬВ. ПАМ. МІКОЛА АРТОН (АРЦЮХ)

(25.VII.1924 — 26.II.1984)

26 лютага 1984 г. адыйшоў у вечнасьць (у гор. Дэтройце, ЗША) калега ў навуцы й прыяцель, зь якім мне пашчасьціла быць разам ад 1950 да 1955 году ў Лювэне ў Бэльгіі. Атрымаў я вестку аб ягонай сьмерці ў аўторак, даведаўся, што паховіны будуць на могілках Жыровіцкае Маці Божае ў Іст Брансьвіку, Н. Дж., 2 сакавіка. Вестка была цяжкая, але-ж звароту тут няма й трэба было паверыць, што гэта так.

У пятніцу 2-га сакавіка паехаў я й колькі чалавек зь Нью Ёрку ў Саўт Рывэр у пахавальнае бюро Малішэўскага, куды было прывезенае з Дэтройту цела Нябожчыка. Там, апрача сям'і — жонкі Веры, дачкі Каці, сына Андрэя ды брата Міхася з Гамбургу, Зах. Нямеччына — ды іхнага прыяцеля др. Язэпа Сажыча, сабралася ладная грамада людзей зь Нью Брансьвіку й ваколіцаў. Паніхіду адслужыў Уладыка Мікалай (Мацукевіч) і а. Аляксандар Яноўскі. Пяяньнем кіравала жонка Нябожчыка — Вера.

Уладыка Мікалай сказаў слова аб чалавечым адыходзе ў вечнасьць. Адбылося развітаньне зь Нябожчыкам. Труну, пакрытую бел-чырвона-белым сьцягам, выносілі сябры й знаёмыя, прыгэтым жонка Вера прыгожа прапяяла „Вечную памяць". Пахавальны картэж рушыў на могілкі (літургія й адпяваньне ды памінальны абед адбыліся ў Дэтройце ў сераду 29 лютага).

На могілках картэж спаткаў маёр С. Гутырчык з вэтэранамі й сьцягамі (Мікола Арцюх быў вэтэранам у раньзе капітана). Тут была адслужаная апошняя ліція. Прамову над магілаю выпала гаварыць мне. Вось што я сказаў:

„Дарагі Мікола, у гэтую смутную для нас хвіліну Твайго перадчаснага адыходу ў вечнасьць, мы схіляем галовы перад Тваімі астанкамі й молім Бога, каб душа Твая знайшла ласку ў небе й вечны супакой.

„Твой чалавечы шлях на гэтай зямлі Ты прайшоў з гордасьцю. Ты нёс сьцяг свабоды беларускаму народу і моцна трымаў яго ў сваіх руках. Твая сьведамая праца для нашага народу бадзёрыла Тваіх сяброў і тых, хто Цябе пазнаў. Твая дапамога й ахвяры ўзмоцнілі нашы інстытуцыі. Твой прыклад чалавека-грамадзяніна прынёс карысьць краіне, дзе Ты жыў і працаваў. А нам, якія яшчэ ў жывых, Ты застанешся гэткім, якім Цябе ведалі: стойкім змагаром, сумленным, працавітым і добрым прыяцелем".

Прапялі „Сьпі пад курганам гэрояў". Генэрал Сажыч і маёр Гутырчык аддалі апошні салют. Беларускі сьцяг з труны быў перададзены сп-ні Артон у знак прызнаньня заслугаў ейнага мужа ў беларускай нацыянальнай працы. Апошняе развітаньне адбылося кіданьнем на дамавіну кветак і жмені зямлі.

На арганізаваным вэтэранамі памінальным абедзе, што адбыўся ў залі царквы Жыровіцкае Маці Божае ў Гайленд Парку, др. Сажыч, які вёў урачыстасьць, папрасіў удзельнікаў падзяліцца ўспамінамі пра Нябожчыка.

Інж. Васіль Русак, выказаўшы спачуваньне сям'і сьв. пам. Міколы Арцюха, гаварыў пра страту вялікага патрыёта. Др. Сажыч, які добра ведаў Міколу, як свайго супрацоўніка па вэтэранскай лініі, расказаў дакладней аб вартасных рысах Нябожчыка. Гэта быў, сказаў ён, спэцыяліст свае справы, чалавек высокае інтэлігентнасьці, бясспрэчнага патрыятызму й нязвычайна лагоднага характару.

Сп. Гутырчык адзначыў глыбокія патрыятычныя пачуцьці сьв. пам. Міколы Арцюха й ягоную ахвярнасьць. Дзякуючы яму быў закончаны помнік Беларускім Гэроям у Іст Брансьвіку, на будаўніцтва якога Нябожчык ахвяраваў чатыры тысячы даляраў. Гэта, сказаў прамоўца, помнік і яму асабіста, недалёка ад якога знайшлося яму ганаровае месца.

Я падзяліўся ўспамінамі пра сяброўства зь Міколам у студэнцкіх часох у Бэльгіі, расказаў пра ягоны актыўны ўдзел у студэнцкім хоры, якім кіраваў кампазытар Равенскі.

Сп. А. Шукелойць, старшыня галоўнае ўправы БАЗА, выказаў жаль з прычыны перадчаснае страты ў асобе Нябожчыка добрага эканаміста.

Сп. Ф. Бартуль гаварыў аб Міколу з часоў зь першых паваенных гадоў у Лёндане, адзначыў ягоны заўсёдны аптымізм, ягоны ўдзел у 1946 г. у заснаваньні Згуртаваньня Беларусаў у Вялікабрытаніі.

Сп. Ул. Русак гаварыў агульна, жаліўся на адыход з нашага асяродзьдзя яшчэ аднаго вартаснага чалавека.

На заканчэньне а. Аляксандар выказаў спачуваньне сям'і, адзначыў нязвычайна мужнае трыманьне жонкі Нябожчыка — Веры, ейнае ўзьнёслае й урачыстае чытаньне псальмаў і выдатнае пяяньне.

Закончыліся памінкі малітваю Уладыкі Мікалая.

Мікола Артон (Арцюх) нарадзіўся ў в. Казловічы, Моўчадзкае гміны, Наваградзкага павету. Скончыў эканамічны факультэт Лювэнскага Унівэрсытэту ў Бэльгіі (1950-1955 г.г.) з тытулам магістра.

У Лювэне ў тых гадох беларуская студэнцкая група налічвала больш за 30 студэнтаў, культурная дзейнасьць якіх была даволі дынамічная. Кампазытар М. Равенскі падрыхтаваў мужчынскі хор у 1950 г., які меў каля 20 асобаў. Арганізаваўся гурток беларускіх народных танцаў, што разам з хорам утварыў Беларускі студэнцкі ансамбль. Ансамбль на колькіх месяцах пробаў пачаў даваць канцэрты, спачатку ў Бэльгіі, а пасьля й па суседніх краінах. Кожнае нядзелі хор сьпяваў на багаслужбах. У гэтай культурнай працы Мікола Арцюх выконваў адну з галоўных роляў, як бас у хоры ды як энтузіяст у арганізацыйных і адміністрацыйных справах.

Мікола Арцюх ставіўся да ўсіх сваіх абавязкаў з пачуцьцём адказнасьці й ніколі не занядбоўваў ані сьпевак ані выездаў з хорам. У жыцьці студэнцкае грамады ён ставіўся да кожнага адкрыта й шчыра, ня прыгадваю выпадку, каб ён з кім-небудзь сварыўся ці выказваў нейкія пагрозы. У яго ўсё неяк выходзіла гладка.

Я асабіста быў ягоным бліжэйшым сябрам. У кожнай грамадзе ёсьць вузейшыя сувязі паміж асобнай групай прыяцеляў. Да гэткае групы мы разам належалі. Нас вязала, паза ансамблем, штодзённая супольнасьць: пагуляць разам у брыджа, пайсьці на піва, пагутарыць аб тым ці іншым, і да гэтага падобнае.

Мікола запамятаўся мне, як выдатны чалавек, прыяцель і беларускі патрыёт. Няхай Яму будзе вечная памяць.

В.Ш.

МІКОЛА АРЦЮХ

(Слова пра Сябру)

Наша супольнае падарожжа пачалося ў пачатку чырвеня 1944 г. ў Менску. Мікола Арцюх, дзесьці спад Баранавіч, высокі ростам дзяцюк (ці тады яшчэ юнак), заўсёды йшоў у першай тройцы калёны толькі што арганізаванай школы Каманьдзераў Беларускай Краёвай Абароны. Побач зь ім — Касьцюкевіч і Кулага. Мне давялося, ідучы ў другой тройцы калёны, зважаць, каб катораму зь іх на пятку не наступіць. Бывае-ж такое між рэкрутаў. І першыя словы песьні ў маршавай калёны нараджаліся „на чале", значыцца ў Міколавым і маім голасе.

Гэтак, калі думаю пра нядаўна адыйшоўшага ад нас сябру Міколу Арцюха, дык паўстае ён перада мною неразлучна з вайсковай песьняй на вуснах. Праўда, ня ўсе песьні былі для нас роўна мілыя, ці сьпяваліся з аднолькавай лёгкасьцю і энтузіязмам.

Неяк летась вясною, падчас інаўгурацыйнага вечару для новага старшыні Рады БНР у Таронце, група нашых вэтэранаў зацягнула „Чутны гоман, там войска сьпявае"... У іх гэтая маршавая песьня выходзіла каструбавата і яны клікалі іншых на помач. А мне прыгадалася: гэта-ж за яе, менавіта за гэтую песьню, давялося некалі так папацець, як цябе каралі, ганялі розныя Шцюкі й Кацынскія... Ня ведаю, хто ейныя словы ўлажыў, хто мэлёдыю стварыў, але ў маршы яна сьпявалася цяжка, ня так прыкладам, як „У гушчарах"...

Гады раньняй маладосьці незаменныя ў згадках. Вось чаму іменна й пачынаюцца адтуль згадкі пра сябру. Пасьля, на даўгаваты час нашы дарогі разыйшліся. Мікола Арцюх вучыўся ў Лювэне, а я на канадыйскай фэрме гной кідаў. Ён, скончыўшы тую унівэрсытэцкую навуку, перабраўся ў Лёндан да ведамай падарожнай кампаніі Кука, а я з фэрмы „заавансаваў" на працу да гіганта сельскагаспадарчых машынаў Мэсы Фэргусон. Аднак неўзабаве дарогі нашы зноў зыйшліся, бо Мікола Арцюх пераехаў у Таронта. Гэтта-ж ён неўзабаве ўключыўся ў грамадзкую працу, хоць зь іншай працай яму ня надта вязло. Працаваў у аднаго нашага сябры, які надта дрэнна плаціў. Дык што вы думаеце? Мікола пачаў там прафсаюз арганізаваць, каб палепшаньня ўмоваў працы й платы дабіцца. Ды такія Міколавы апэрацыі былі спыненыя ў зародку, бо яму неўзабаве давялося шукаць іншае працы.

Можа таму, што на амэрыканскім баку трава зелянейшая ды сьвяжэйшая была, а мо таму, што, ажаніўшыся зь Верай Лубнік, прывабілівала якраз лепшая пэрспэктыва працы, Мікола Арцюх перабраўся ад нас з Таронта ў Дэтройт, дзе ўжо на сталае загаспадарыў і працаваў у нейкім банкавым прадпрыёмстве. У мясцовым дэтройцкім грамадзкім і царкоўным беларускім жыцьці Мікола Арцюх вызначыўся вялікай адданасьцю й грашовай ахвярнасьцю. Гэта якраз дзякуючы яму ўдалося, пры помачы зычлівых нам людзей ды інстытуцыяў, так хутка сплаціць новакуплены царкоўны будынак, дзе й сяньня знаходзіцца сьвятыня БАПЦ, царква Сьвятога Духа.

Патрыятызм, адданасьць нацыянальнай і царкоўнай справе, ахвярнасьць Міколы Арцюха шырака ведамыя. Але мне найбольш памятаецца ён як вечны аптыміст, заўсёды спакойны, разважны, жартаўлівы, аж да наўмыснага ўжываньня запазычанага ад чужынцаў слова „монджэ...". І яшчэ згадваю, як жартаваць умеў. Прыходзіць ён да цябе ў хату — ведама, раней запрошаны.

— Кастусь, я ў цябе госьць? — пытаецца.

— Ага.

— Дык калі я ў цябе госьць, значыцца я тады магу ў тваёй хаце рабіць, што хачу?

— Пэўне-ж.

І пасьля такога ўступу Мікола запраўды пачынае рабіць, што ён хоча — да пэўнай меры, вядома.

Мікола Арцюх пражыў не напуста, ён даў значны ўклад у нашае нацыянальнае жыцьцё ў розных галінах. За гэта яму чэсьць і слава.

Да сустрэчы ў лепшым сьвеце, Дарагі Сябра!

К. Акула

ПАДЗЯКА

Гэтаю дарогаю хачу выказаць шчырую падзяку нашаму духавенству, усім сябром і прыяцелям, што ўдзельнічалі ў пахаваньні майго мужа, сьв. пам. Міколы Артона. Усім тым, што ушанавалі сваёю прысутнасьцю, прыслалі кветкі або ахвяры на добрыя беларускія мэты ў Ягоную памяць і тым, што выказвалі цёплыя спачуваньні. Усё гэта шмат аблягчыла наш глыбокі жаль і смутак. Асабліва мы былі ўзрушаныя духова такім сардэчным спатканьнем і ўдзелам беларускіх вэтэранаў і вэтэранак, уключна з наладжаньнем памінкавага абеду, прысутнасьцю паважных прадстаўнікоў зь Нью Ёрку, у тым ліку й Старшыні БАЗА, на паховінах у Нью-Джэрзы. Цяпер мы лепш разумеем жаданьне Нябожчыка мужа й бацькі быць пахаваным на беларускім магільніку, сярод сваіх сяброў і суродзічаў. Мы моцна ўдзячныя каманьдзеру др. Сажычу за стараньні й помач у наладжаньні паховінаў.

Вялікае гэта дасягненьне беларускага грамадзтва і вялікае значаньне мае такая прыгожая маёмасьць, як Беларускі магільнік у Іст Брансьвіку.

Вера Артон

СЬВ. ПАМ. МІКОЛА ГУМЕН

Мікола Гумен нарадзіўся 10 сьнежня 1906 г. ў вёсцы Лінова на Палесьсі. Адыйшоў на вечны супачынак 28 студзеня 1984 году. Па заняцьці Заходняе Беларусі Саветамі ў 1939 г. М. Гумен хутка быў арыштаваны й вывезены на Сібір. Калі пачалася вайна зь Нямеччынай ў 1941 г., Нябожчык заліччыўся ў польскае войска, якое арганізавалася ў Казахстане. Пазьней гэтае войска было перавезенае ў Іран, Палестыну, Эгіпет ды нарэшце ў Італію, дзе ўзяло ўдзел у баёх супраць Немцаў пад вялікабрытанскаю камандаю. Нябожчык быў ротным у артылерыі й быў узнагароджаны крыжамі й мэдалямі за гэраічнае змаганьне пад Монтэ Касына.

Па вайне ў 1946 г. пераехаў у Ангельшчыну, дзе пражыў каля 11 гадоў. На працягу гэтага часу Нябожчык выявіў сябе вельмі актыўным і ахвярным беларускім патрыётам. Належаў да Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы ў Брадфардзе й цэлы час падтрымоўваў яе. Таксама належаў да Згуртаваньня Беларусаў у Вялікабрытаніі ды браў актыўны ўдзел у іншых грамадзкіх мерапрыёмствах, ладжаных у Англіі.

У 1957 г. пераехаў у Клівленд, Агаё, ЗША, дзе пражыў да канца свайго жыцьця. Вялікую актыўнасьць Нябожчык праявіў у парафіі Жыровіцкае Маці Божае падчас яе будовы, быў доўгі час у парафіяльнай радзе старшынём, скарбнікам, сакратаром, сьпяваў у царкоўным хоры. Браў таксама актыўны ўдзел у арганізацыях. Беларуска-Амэрыканскім Згуртаваньні, Задзіночаньні Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў і наагул удзельнічаў і падтрымоўваў ува ўсіх імпрэзах, ладжаных беларускаю калёніяй у Клівлендзе.

На паховіны сабралася шмат людзей. Беларускія вэтэраны ўшанавалі яго, як заслужанага вайскоўца й змагара, накрыўшы труну беларускім сьцягам і адсьпяваўшы супольна жалобны марш „Сьпі пад курганам гэрояў".

Адыход сьв. пам. Міколы Гумена — гэта вялікая страта для жонкі зь дзецьмі, парафіі, беларускіх арганізацыяў і беларускае калёніі ў Клівлендзе. Няхай лёгкай будзе Яму амэрыканская зямля й няхай сьніцца Яму родныя нівы Палесься.

Супрацоўнік

СЬВ. ПАМ. ЯЗЭП ПІТУШКА

У аўторак 28-га лютага сёлета таронцкія Беларусы разьвіталіся з выдатным беларускім патрыётам на могільніку Парк Лоўн. Язэп Пітушка, які памёр 25-га лютага ў веку 72 гады, па даўгой хваробе, належаў да пінераў беларускага арганізацыйнага жыцьця ў Канадзе.

Першая мая сустрэча зь Язэпам адбылася на фэрме Андрэя Паніцкага, Славака, у Ашаве, у верасьні 1947 году. Ён працаваў тады недзе на фэрме каля Атавы, прыехаўшы туды яшчэ ўвосень 1946 г. з Брытанскай Восьмай Арміі (польскага корпусу) у Італіі. Пітушка паходзіў з Браслаўшчыны, перацярпеў зьняволеньне ў глыбіні Савецкага Саюзу і пасьля трапіў у арганізаваную там Андэрсам польскую армію. Бальшыню вайны правёў на фронтах у Паўночнай Афрыцы й Італіі.

Гэтак, на гэнай першай сустрэчы выявілася, што Пітушка належаў да тых сьведамых Беларусаў-каталікоў, якім наш адраджэнскі, а пасьля й вызвольны рух так шмат заўдзячвае. Пітушка займаўся пашыраньнем беларускай літаратуры ў роднай вёсцы й ваколіцах, належаў да беларускіх гурткоў. А ўжо ў Канадзе яго вельмі цікавілі магчымасьці нейкага гуртка беларускай групы. Разважаючы пра нашыя абставіны й новую, нам амаль няведамую краіну, пастанавілі мы тады навязваць кантакты зь Беларусамі, каб стварыць нейкую арганізацыю. У лютым 1948 г. зьявіўся, адбіты ратапарам, першы нумар „Беларускага Эмігранта", а 30-га лістапада таго-ж году паўстала ў Таронце Згуртаваньне Беларусаў Канады. Адным з закладчыкаў яго й быў Язэп Пітушка.

Першыя часы арганізацыйнага жыцьця былі надзвычайна цяжкія, і вытрымалі дый расьлі мы толькі дзякуючы вялікай працавітасьці й ахвярнасьці нашых пінераў, у іх ліку й Язэпа Пітушкі. Да таго-ж трэба было наладжваць нялёгкае прыватнае жыцьцё, бо, як прыказка кажа, ня было „ні кала, ні двара". Да гэтага можна дадаць — ня было й жонкі. І вось пачаліся закладацца й сем'і. Адным зь першых Пітушка ажаніўся з Элеанорай Сташкевіч, Беларускай зь Дзьвіншчыны, якая сталася надзвычайна добрай памочніцай у мясцовай грамадзкай працы дый у далейшым жыцьці.

Прыгадваю, што ў тыя першыя гады арганізаванага жыцьця ў Таронце (ды яно, арганізаванае жыцьцё, пушчала ўжо атожалкі і ў іншыя гарады, як Манрэаль, Садбуры, Гамільтон) мы жылі згодна, працавалі дружна, безь вялікай палітыкі ці лепш кажучы, не палітыкі, а лягернага, або, як мы назвалі, „дыпісаўскага палітыканства". Мы баяліся яго ды часта раіліся адзін у аднаго, як не дапусьціць, каб гэтае гнільлё не перабралася й да нас.

Ды Канады не адгародзіш. Найпершае „гнільлё" ў выглядзе чалавека, які запісаўся ў украінскія сыботнікі, каб перабрацца ў Канаду, неўзабаве зьявілася сюды разам з усімі сваймі „ускалосьсямі". І гэта „гнільлё" пачало рыць... Арганізацыйнае й рэлігійнае жыцьцё падзялілася. Паўстала Беларускае Нацыянальнае Аб'еднаньне, на чале якога даўгімі гадамі стаяў Язэп Пітушка.

Яшчэ ў далейшым, праз Каардынацыйны Камітэт, паўстала мінімальнае супрацоўніцтва. Трэба прызнаць, што Язэп Пітушка заўсёды меў добрую волю да супрацоўніцтва. Ён адзін зь першых ішоў на помач новапрыбылым, зьбіраў сродкі на дапамогу беларускім студэнтам у Эўропе, ніколі не шкадаваў высілку у грамадзкіх праектах.

Аднак не ўдалося зрабіць, а хіба таму, што такіх як Пітушка ды ягоная жонка Элеанора, сярод нас мала — заладзіць рыма-каталіцкую беларускую парафію. Не бадай што ўдалося-б збудаваць, калі-б быў свой каталіцкі беларускі ахвярны сьвятар. Але. Балела гэта і Нябожчыку, заслужанаму ў грамадзкай працы сьв. пам. Язэпу Пітушку, дый шмат каму іншаму.

Мы будзем прыгадваць Язэпа Пітушку, як вялікага й ахвярнага беларускага патрыёта, добрага хрысьціяніна, добрага бацьку, заслужанага грамадзкага дзеяча. Радні выказваем спачуваньне, а Язэпу — вечная памяць.

К. Акула

ПАМЁР ДР. Ш. ЗЫМЭР

У Лёс Анджэлесе 12 сакавіка сёлета памёр др. Шчэпан Зымэр (нар. 26. XII. 1903), польскі навуковец. Апошнімі гадамі др. Зымэр быў у цеснай лучнасьці зь беларускімі навукоўцамі. Летась выйшла з друку ягоная грунтоўная праца — „Пачаткі кірылічнага друку ў Кракаве ў 1491 годзе. З праваслаўнае мінуўшчыны ў Польшчы". У кнізе гэтай шмат увагі прысьвечана дзейнасьці беларускага першадрукара Францішка Скарыны. Нябожчык цесна супрацоўнічаў з др. В. Тумашам і а. А. Надсонам. У кнізе сьв. пам. др. Зымэра ўпяршыню апублікаваная каляровая фатаграфія партрэту др. Скарыны ў Падуанскім Унівэрсытэце.

Улетку 1983 г. у Нью Ёрку адбылося спатканьне сяброў Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва з аўтарам кнігі і ягонай жонкай, якое пакінула па сабе вельмі добры ўспамін.

СЬВ. † ПАМ.

МІКОЛА АРТОН (АРЦЮХ)

Парафія Сьв. Духа БАПЦ у Дэтройце, Мічыган, з глыбокім жалем і смуткам паведамляе аб сьмерці ейнага фундатара й шчырага працаўніка сьв. пам. Міколы Артона (Арцюха) 26 лютага 1984 году.

Гэта вялікая й беззаменная страта для нашай парафіі.

З глыбіні сэрца выражаем нашыя найшчырэйшыя спачуваньні асірацелай сям'і: жонцы Веры, сыну Андрэю, дачцы Каці ды братом Алесю й Міхасю.

Па адслужэньні Літургіі ў нашай царкве а. Міхасём Страпком, па адпяваньнях і апошніх разьвітаньнях у Дэтройце, цела Нябожчыка было адпраўленае на пахаваньне на беларускім магільніку ў Іст Брансьвіку ў штаце Нью Джэрзы.

Хай будзе пухам Яму гэтая зямелька на нашым магільніку.

ВЕЧНАЯ ПАМЯЦЬ.

СЬВ. † ПАМ.

МІКОЛА АРТОН (АРЦЮХ)

Задзіночаньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў зь вялікім сумам паведамляе аб передчаснай сьмерці (на 60-тым годзе жыцьця) сябры гэтае арганізацыі й ад'ютанта галоўнага камандзера Беларускіх Вэтэранаў на чужыне, капітана Міколы Арцюха. Пахаваньне адбылося на беларускім магільніку ў Іст Брансьвіку каля помніка Беларускім Гэроям, да пабудовы якога Нябожчык спрычыніўся ў вялікай меры шчодраю й шчыраю ахвяраю.

Сьпі пад курганам гэрояў!

СЬВ. † ПАМ.

МІКОЛА ГУМЕН

нарадзіўся 10 сьнежня 1906 году ў вёсцы Лінова на Палесьсі, адыйшоў на вечны супачынак 28 студзеня 1984 г. ў Кліўленьдзе, ЗША, пра што з глыбокім сумам паведамляе

Жонка Марыя зь дзецьмі: Ірэнай, Юркам і Аўгенам

СЬВ. † ПАМ.

ЯЗЭП НАЙДЗЮК

беларускі патрыёт, гісторык, вязень Картуз Бярозы, рэдактар часапісу „Шлях Моладзі", дырэктар Беларускае Друкарні імя Францішка Скарыны ў Вільні, аўтар папулярнае гістарычнае працы „Беларусь учора й сяньня", памёр на 75-м годзе жыцьця 13 лютага 1984 г., аб чым з глыбокім сумам паведамляюць

Прыяцелі.

ПРА БЕЛАРУСЬ...

(Заканчэньне з б. 4-й)

Саюзам і Захадам. У артыкуле апісваецца праца Беларускае рэдакцыі РС, кажацца, пра стратэгічна важнае палажэньне Беларусі ды пра вялікія выдаткі савецкае ўлады на глушэньне заходніх перадачаў, каб лепш трымаць савецкае жыхарства пад кантролем. Аўтар артыкулу кажа, што некаторыя супрацоўнікі Беларускае рэдакцыі РС не забыліся яшчэ часоў, калі Беларусь была незалежным дэмакратычным краем, які быў пасьля гвалтам далучаны да Савецкага Саюзу.

У газэце „Нью Ёрк Таймс" (16. III) зьмешчаны артыкул маскоўскага карэспандэнта гэтае газэты Джона Бэрнса пра парушэньні законнасьці на Беларусі ў расьсьледаваньні справы падвойнага забойства, калі былі засуджаныя нявінныя пяць асобаў, а пасьля, у выніку выкрытае несправядлівасьці, праведзеная чыстка праваахоўных органаў БССР. (Гл. пра гэта ў папярэднім нумары „Беларуса" арт. А. Насовіча.)

У часапісе „Алюмнус", органе Масачусэтскага Ўнівэрсытэту (у нумары за сьнежань 1983-студзень 1984) апісваецца архіў польскага этнографа Ёзэфа Абрэмскага, перададзены ягонай жонкай Масачусэтскаму Ўнівэрсытэту. Абрэмскі сваім часам дасьледваў Палесьсе, захаваў шмат цікавых фатаграфіяў палешукоў і іхнага быту. Артыкул у „Алюмнусе" ілюстраваны сямю добра выкананымі фатаграфіямі з Палесься.

СУСТРЭЧА Ў КЛІЎЛЕНЬДЗЕ!!!

Галоўная ўправа БАЗА нагадвае, што сёлета ў канцытыдні Сьвята Працы (1-3 верасьня) у Кліўленьдзе адбудзецца Сустрэча Беларусаў Паўночнае Амэрыкі. Прыяжджайце на яе ўсе ды прывозьце з сабой сваіх сяброў і знаёмых. Спалучэце прыемнае з карысным! Сустрэча будзе мець цікавую, а з нацыянальнага гледзішча важную, праграму.

ВЫКЛЮЧЭНЬНЕ БССР...

(Заканчэньне з б. 4-й)

Называць Украіну й Беларусь суверэннымі дзяржавамі, аргумэнтуе ў сваім лісьце кангрэсмэн Дон Янг, гэта дапушчаць грубую памылку, гэтыя дзьве рэспублікі ў дачыненьні да Савецкага Саюзу — тое самае, кажа Янг, што Флярыда й Каліфорнія ў дачыненьні да Злучаных Штатаў. БССР і УССР — неадлучныя часткі савецкае імпэрыі, не карыстаюцца правам самавызначэньня ў галіне дыпламатыі, іхнае галасаваньне ў ААН было ідэнтычнае з галасаваньнем Савецкага Саюзу на працягу колькіх гадоў.

Кангрэсмэн з Аляскі Дон Янг прапануе выключыць Беларусь і Ўкраіну із складу ААН, каб вярнуць Аб'еднаныя Нацыі да прынцыпу „адна дзяржава — адзін голас". У сваім лісьце да калегаў-кангрэсмэнаў Дон Янг выказвае надзею, што ён знойдзе падтрыманьне свайго праекту рэзалюцыі. Рэзалюцыя заклікае прэзыдэнта Злучаных Штатаў, каб ён шукаў шляхоў пазбавіць Савецкі Саюз двух лішніх галасоў у ААН.

Дон Янг нагадвае ў сваім лісьце, што цяпер у Кангрэсе ёсьць кангрэсмэны, прадстаўнікі абедзьвюх партыяў, Дэмакратычнае й Рэспубліканскае, якія падтрымвалі падобную рэзалюцыю, калі яна была ўпяршыню выстаўленая ў Кангрэсе ў 1971 годзе. Відавочна, рэзалюцыя тая мэты не дасягнула.

Галоўная ўправа Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня рыхтуе ліст да кангрэсмэна Дона Янга з выясьненьнем яму памылковасьці аналёгіі Беларусь-Украіна ды Флярыда-Каліфорнія. У лісьце БАЗА будзе сказана, што ЗША павінны дамагацца ня выключэньня Беларусі і Ўкраіны з ААН, а павінны падтрымваць імкненьні да незалежнасьці беларускага і ўкраінскага народаў, каб народы гэтыя здолелі паслаць у ААН сваіх праўдзівых прадстаўнікоў.

БЕЛАСТОЦКІ КАЛЯНДАР 1984 ГОДУ

Дваццаць восем гадоў ужо выходзіць у Беластоку, у форме кніжкі, „Беларускі Каляндар". Выдае яго галоўнае праўленьне Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства у Польшчы. Сёлетняя кніга календара — ілюстраваная, на 224 старонкі — выйшла тыражом восем тысячаў экзэмпляраў.

Запевам да сёлетняга выданьня стаўся верш беластоцкага паэта Ўладзімера Шклярука пад заг. „Хвалю і кахаю" з гэткімі вось радкамі:

Хвалю заўсёды родны край,
дзе я жыву і нарадзіўся;
і сьпеўку родную... Бадай
хваліць ніколі не забыўся...
Яшчэ хвалю сваіх бацькоў,
ад іх я мовай ганаруся,
дый усіх айчынных песьняроў. —
Яны далі мне імя Беларуса!..

Першы разьдзел кнігі і становіць свайго роду пахвалу роднаму краю: супраць кожнай старонкі з расьпісаньнем сьвятцаў месяца дададзена другая з фатаздымкам нейкай цікава аформленай вясковай хаты, або краявіду, або пэрсанажаў са звароткам ці дзьвюма з патрыятычнага вершу. Прыкладам:

Белавежа — зялёны гармонік,
цябе край мой на грудзі ускінуў,
палажыў на клавішы далоні,
да грудзей прытуліў, як дзяўчыну.
І баяніць зьвінячаю мовай,
дый санатай плыве па-над сьветам,
а пад кожнай сукенкай вярбовай
у гіпнозе застылі паэты.

Гэта зь вершу аднаго з найбольш ведамых беларускіх паэтаў Польшчы Алеся Барскага.

Наступным у календары ідзе разьдзел пад заг. „40 год Польскай Народнай Рэспублікі": апісаньне ваенных падзеяў на Беласточчыне, гісторыя ўстанаўленьня ўлады й правядзеньня рэформаў, апісаньне змаганьня, якое вялося на Беласточчыне па заканчэньні ўжо вайны, улетку 45-га году, калі, як піша ў календары, „зьмяшаліся былі элемэнты тэрору, бандытызму й малой дамашняй вайны". У разьдзеле апісваюцца дасягненьні, якіх жыхарства Беласточчыны дамаглося за мінулыя 40 год. У гэтым разьдзеле зьмешчаны й кароткі артыкул пра савецкую Беларусь дацэнта БДУ Леаніда Лойкі.

Трэйцім у календары ідзе разьдзел „На хвалях жыцьця. Летапіс Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства 1982-83 гадоў". Гэта ў васноўным хроніка беларускага культурнага й грамадзка-арганізацыйнага жыцьця: якія адбыліся сустрэчы, літаратурныя вечары, нарады, канцэрты, народныя фэсты й гэтак далей. Хроніка пакідае ўражаньне даволі актыўнае арганізацыйнае працы й мастацкае самадзейнасьці гуртко́ў БГКТ.

Тут-жа зьмешчаны артыкул пра дзейнасьць Грамадзка-Культурнага Таварыства Яўрэяў у Польшчы і артыкул пра „Настаўнікаў роднай мовы". На прыкладзе колькіх пачаткавых школаў апісваецца, як настаўнікі беларускае мовы прышчапляюць сваім вучням замілаванасьць да роднага слова.

У чацьвертым разьдзеле — пад заг. „З нашага мінулага" — першым ідзе артыкул пра „Статут (Вялікага Княства Літоўскага) 1529 году", напісаны, як ведама, тагачаснай беларускай мовай. Далей — артыкулы пра Кастуся Каліноўскага (пад заг. „Каліноўскі — пачаткі ідэі сучаснай Беларусі"), пра Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (да угодкаў нараджэньня й сьмерці), пра падпольны часапіс беларускіх народнікаў „Гоман", ад выхаду якога сёлета спаўняецца сто гадоў; пра творчасьць Леапольда Родзевіча, аўтара папулярнага вадэвілю „Зьбянтэжаны Саўка".

Цікавы наступны невялікі разьдзельчык — „Аб нас пісалі" — выказваньні дзеячоў польскае культуры ў даваенных і паваенных польскіх выданьнях пра Беласточчыну ды ейнае беларускае жыхарства, нацыянальную сьведамасьць Беларусаў, беларуска-польскія сувязі. Выпіскі зьмешчаныя ў арыгінале — папольску.

Шосты разьдзел кнігі, загалоўлены „Народная культура", — аб вырабах з дрэва, аб месцы, якое ў жыцьці чалавека займае лес; аб драўляным дойлідстве, аб народным будаўніцтве й зьменах у вонкавым выглядзе будынкаў. Аўтар артыкулу Мікола Лобач, апісваючы сялянскую хату жыхара Беласточчыны, закранае таксама пытаньне нацыянальнае самасьведамасьці. Сьведамасьць гэтая вызначалася паводле веравызнаньня. Аўтар прыгэтым адзначае русыфікатарскую тэндэнцыю праваслаўнага духавенства, палянізацыйную тэндэнцыю каталіцкага ды кажа, што ў мінуўшчыне „жорсткая барацьба праваслаўя з уніяцтвам (якое арыентавалася на беларускую мову) была прычынай масавага зьнішчэньня многіх помнікаў народнай культуры, асабліва культавай разьбы ў дрэве і культавага малярства. Усё гэта — піша Лобач, — абедніла нашу культуру, але не змагло зьнішчыць народнай душы. У гэтым выпадку кансэрватыўныя адносіны простага народу да новаўвядзеньняў адыгралі станоўчую ролю ў захаваньні радзімых элемэнтаў народнай культуры".

Сёмы разьдзел у календары прысьвечаны агляду творчасьці літаратурнага згуртаваньня „Белавежа" за 1981-82 гады. „Белавежаўцы" штомесяцу зьмяшчаюць у тыднёвай газэце „Ніва" літаратурную старонку, выдаюць свае зборнікі. У 1981-82 гадох, даведваемся, на старонках „Белавежы" апублікаваліся 24 аўтары, у іх ліку — тры дэбютанткі. Найбольш плённымі былі Алесь Барскі, Сакрат Яновіч і Надзея Артымовіч. Галоўны жанр творчасьці „Белавежы", кажа аўтар агляду Яна Жамойцін, — гэта паэзія, аднак даволі розная ў стылі, форме й мастацкай традыцыі. Аўтар артыкулу пра „Белавежу" знаёміць чытача з найбольш тыповымі прадстаўнікамі гэтай літаратурнай арганізацыі. У разьдзеле зьмешчаная таксама творы некаторых „белавежаўцаў", проза й паэзія.

Нарэшце ў восьмым, апошнім разьдзеле календара, пад заг. „Прачытаеце — скарыстаеце", даюцца практычныя парады: упарадкаваньне сядзібы, рамонт будынкаў, мэблі. Тут-жа зьмешчаная юрыдычная кансультацыя: пра сацыяльнае забясьпечаньне, пэнсіі, страхоўку, парадак перадачы сельскіх гаспадарак.

Дваццаць восьмая кніга выдаванага Беларускім Грамадзка-Культурным Таварыствам у Беластоку „Беларускага Календара" выдатна дапоўніла сэрыю гэтых выданьняў, што становяць, разам з гадавікамі газэты „Ніва", багаты летапіс жыцьця Беларусаў у Польскай Народнай Рэспубліцы.

В.З.

ДАПАМОГА БЕЛАРУСАМ У ПОЛЬШЧЫ

У 1984 г. на дапамогу суродзічам у Польшчы прыслалі ахвяры наступныя асобы:

Др. Ул. Набагез	100.00
Ант. Адамовіч	100.00
Р. Станкевіч	100.00
З. Станкевіч	80.00
Др. Л. Трусэвіч	50.00
Н. О.	30.00
Ю. Андрусышына	30.00
Я. Запруднік	25.00
а. А. Яноўскі	20.00
Я. Гуткоўскі	20.00
К. Верабей	20.00
Г. Сянькевіч	20.00
Б. Прытыцкі	20.00
Б. Дубоўскі	20.00
М. Тулейка	10.00
Архім. Я. Строк	5.00

Наступныя асобы ахвяравалі вопратку: Др. Г. Тэдок, М. Верабей, Р. Станкевіч, Г. Паланевіч і Т. Міцкевіч.

В. Станкевіч ахвяраваў харчы.

Да красавіка сёлета выслана суродзічам у Польшчу 25 пачкаў.

Усім ахвярадаўцам шчыры дзякуй!

У сувязі з тым, што ў нас назьбіралася вельмі шмат вопраткі, а грошай на высылку нестае, просім тымчасам вопраткі не прысылаць. Грашовыя ахвяры, калі ласка, шліце й надалей на адрыс:

Mrs. A.O. Romano
172 Mill Spring Rd.
Manhasset, N.Y. 11030

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД "БЕЛАРУСА"

У лютым 1984 г. падпіска й ахвяры:

ЗША

Прыслана беспасярэдна ў Рэдакцыю:

1.	П. Алекса	$ 50.00
2.	Ю. Каляда	50.00
3.	Гурток „Васілёк" (Н.Ё. — Н. Дж.	50.00
4.	Б. Дубоўскі	30.00
5.	Ч. і Ю. Найдзюк	25.00
6.	М. Прускі	25.00
7.	М. Сьнежка	25.00
8.	Архім. Я. Строк	25.00
9.	М. Вазьняк-Гаўрылюк (заміж кветак на магілу с.п. М. Артона	25.00
10.	Бел. Каард. К-т у Чыкага (праз др. В. Рамука)	20.00
11.	О. Арэхва	20.00
12.	М. Калядка	20.00
13.	Н. Орса	20.00
14.	Ю. Рапэцкі	12.00
15.	Я. Крэсла	12.00
16.	Б. Косараў	10.00
	Разам:	**$ 424.00**

Праз нашага прадстаўніка сп. Б. Даніловіча:

1.	І. Цупрык	$ 35.00
2.	М. Каранеўскі	30.00
3.	А. Дубяга	30.00
4.	М. Тулейка	30.00
5.	Аддз. БАЗА ў Н.Дж.	25.00
6.	С. Гутырчык	25.00
7.	Я. Сокал	22.00
8.	С. Дубоўскі	20.00
9.	В. Балтрушэвіч	20.00
10.	К. Мірановіч	20.00
11.	А. Субота	20.00
12.	Д. Дзядовіч	20.00
13.	М. Сенька	15.00
14.	В. Стома	15.00
15.	Т. Супрун	15.00
16.	а. Аляксандар	15.00
17.	В. Мельяновіч	12.00
18.	В. Кабушка	12.00
19.	А. Балкоўскі	12.00
20.	Я. М.	12.00
22.	М. Януш	12.00
23.	М. Мядзейка	12.00
24.	Ю. Азарка	12.00
25.	А. Сільвановіч	12.00
	Разам:	**$ 475.00**

КАНАДА

1.	Б. і Л. Рагуля (заміж кветак на магілу с.п. М. Артона-Арцюха)	$ 150.00
2.	ЗБК (заміж кветак на магілу с.п. М. Артона-(Арцюха)	40.00
3.	К. Акула	20.00
4.	Б. Кірка	16.00
5.	У. Целяш	12.00
6.	А. Ціхановіч	10.00
	Разам:	**$ 248.00**

АНГЕЛЬШЧЫНА

1.	В. Карніловіч	анг. ф. 40.00
2.	М. Баяроўскі	35.00
3.	П. Мятла	10.00
4.	Я. Міхальчык	10.00
	Разам у ам. дал.	**$ 132.52**

АЎСТРАЛІЯ

Ад сп. П. Трысмакова з Адэляйды:

1.	З продажу газэты	$ 27.45
2.	М. Цітовіч	18.30
	Разам:	**$ 45.75**

Усім прадстаўнікам, ахвярадаўцам і падпісчыкам шчыры дзякуй!

Рэдакцыя „Беларуса"

ПРАЗ СП. Б. ДАНІЛОВІЧА

Рэдакцыя просіць усіх, хто дастае „Беларуса" праз нашага прадстаўніка ў Нью Джэрзы сп. Браніслава Даніловіча, зь ім-жа й разьлічвацца за газэту ды зьмяшчаныя ў ёй платныя клішы й абвесткі.

ГАДАВІКІ „БЕЛАРУСА"

Выдавецтва „Беларуса" мае гадавікі газэты на продаж. Цана гадавіка, улучна зь перасылкай — 15 даляраў. Калі хто хоча іх набыць, цяпер час прыслаць замоўленьне. Пасьля можа быць запозна.